

บทที่ ๒

แนวคิดเรื่องผู้ปกครองแบบธรรมราชาในปรัชญาฮินดู

อินเดียเป็นแหล่งอารยธรรมที่เก่าแก่และยาวนาน ไม่ต่างจากอียิปต์ เมโสโปเตเมียหรือแม่น้ำฮวงโห และอารยธรรมมิโนอันที่เกาะครีต^๑ มนุษย์ผู้อาศัยอยู่ในลุ่มแม่น้ำสินธุมาเป็นเวลานาน จนก่อเกิดอารยธรรมสินธุอันเก่าแก่ โดยสันนิษฐานว่า ผู้อาศัยดั้งเดิมในที่นั้นคือ ชาวดราวิเดียนที่เป็นชนพื้นเมืองเดิมของอินเดีย แต่ต่อมาชาวอารยันหรืออินโดยูโรเปียนกลุ่มหนึ่งได้เคลื่อนย้ายเข้ามาครอบครองในพื้นที่นั้น ความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของอินเดียก็มีความเจริญมากยิ่งขึ้น^๒ ชนเผ่าอารยันนั้นย้ายจากที่ราบสูงอิหร่านหรือเปอร์เซีย ได้เข้ามาบูรณาการครอบครองไปจนถึงลุ่มแม่น้ำคงคา พร้อมทั้งนำศาสนาพราหมณ์ ภาษาสันสกฤต และระบบวรรณะเข้ามาด้วย^๓ จากการเข้ามาอยู่อาศัยของชนหลายเผ่า จึงเกิดมีอารยธรรมชาวชมพูทวีปทั้งด้านศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

ก่อนที่จะศึกษาแนวคิดเรื่องผู้ปกครองแบบธรรมราชาในพุทธปรัชญาเถรวาท ในบทนี้จะได้ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับแนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชาในปรัชญาฮินดู เพื่อจะได้ทราบว่า แนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชาในฮินดูมีความเชื่อมโยงและมีวิวัฒนาการก่อให้เกิดแนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชาในพุทธปรัชญาอย่างไร

๒.๑ กำเนิดแนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชาในปรัชญาฮินดู

แนวคิดทางการเมืองแบบธรรมราชาในปรัชญาฮินดูนั้น มีจุดเริ่มต้นมาจากชาวอารยันหรืออารยันเข้าสู่ประเทศอินเดียชั้นแรก ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในดินแดนของแคว้นปัญจาบเหนือแม่น้ำสินธุขึ้นไป ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทยใกล้เชิงเขาหิมาลัยจึงเรียกว่า ชาวฮินดู ชาวอารยันนี้มีอาชีพเกษตรกรรมและเอกลักษณ์เป็นนักรบ มีความสามารถในการรบ รวมเป็นกลุ่มชนเป็นกองทัพทหารอาศัยอยู่แม่น้ำสินธุเพื่อต่อสู้กับศัตรู ระบบการปกครองจึงตกอยู่ในอำนาจของชาวอารยัน เมื่อชาวอารยันได้รับปราบปรามชาวดราวิเดียน ที่เป็นชาวเก่าแก่พื้นเมืองของอินเดียหรือพวกมิลักขาได้สำเร็จ ชาวอารยันซึ่งมีผิวขาวกว่าชาวพื้นเมืองจึงจัดระบบวรรณะขึ้นโดยให้ชาวอารยันอยู่ใน ๓ วรรณะ คือ วรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ และวรรณะแพศย์ถือว่าเป็นวรรณะสูงกว่าและจัดให้

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *กาลานุกรมพระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

^๒ ปัญญา วิพัฒน์นันท์, *มหาราชผู้ครองโลก*, (กรุงเทพมหานคร : ยิปซีสำนักพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๙๘-๙๙.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), *กาลานุกรมพระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก*, หน้า ๓.

พวกตราวิเดียนอยู่ในวรรณะศุทธซึ่งเป็นวรรณะต่ำสุด^๔ จากนั้นมา สังคมการเมืองแบบฮินดูก็ได้วิวัฒนาการหรือพัฒนาเป็นระบบชนชั้นในสังคมอย่างชัดเจน โดยมีชาวอารยันคุมอำนาจการเมืองการปกครองเป็นหลัก และได้กำหนดบทบาทหน้าที่ในการใช้อำนาจทางการเมือง โดยอิงคำสอนในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ในงานวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะแนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชาเป็นหลัก ซึ่งจะได้อธิบายประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครองแบบธรรมราชาในลำดับต่อไป

๒.๑.๑ ความเป็นมาและความหมายของธรรมราชาหรือจักรพรรดิ

เพื่อความเข้าใจความหมายของธรรมราชาแบบฮินดูได้ชัดเจน ในเบื้องต้นจะได้อธิบายความหมายของธรรมกับราชาก่อน โดยจะได้นำเสนอความหมายของธรรมกับราชาจากทัศนะของผู้รู้ต่างๆ ดังนี้

ความเป็นมาและความหมายของธรรมราชา

คำว่า ธรรมราชา มาจากสองคำ คือ ธรรมหรือธรรมะกับราชา คำว่า ธรรมะ แปลว่า หน้าที่ก็ได้ สิ่งที่ดีควรทำก็ได้ การทำความดีและการละเว้นความชั่วก็เป็นธรรมะเหมือนกัน เช่น ความร้อนเป็นธรรมะของไฟ ความสว่างและความร้อนเป็นธรรมะของดวงอาทิตย์ ความเย็นเป็นธรรมะของหิมะ^๕ ธรรม คือ หน้าที่และวิถีแห่งชีวิตที่เทพเจ้ากำหนดไว้ เป็นระเบียบดังงามของจักรวาล^๖ เป็นคำสอนทางศาสนา ความถูกต้องทางศีลธรรม และหน้าที่ของแต่ละบุคคล^๗ คำว่า ธรรม ในหลักอาศรมสี่ ก็แปลว่าหน้าที่เพื่อให้ไปสู่เป้าหมายของชีวิต^๘

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายว่า ธรรม คือ หน้าที่ที่มนุษย์ในวาระทั้งสี่ต้องปฏิบัติเพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ธรรมที่ว่านี้ไม่ใช่เป็นเพียงจริยธรรมที่ควรปฏิบัติ แต่เป็นนิติธรรมหรือหลักกฎหมายที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม พระราชาก็ต้อง

^๔ ดูรายละเอียดใน Hirakawa Akira, *A History of Indian Buddhism*, tran. and ed. By Paul Groner, (Delhi : Jainendra Prakash Jain At Shri Jainendra Press, 2007), pp.13-14.

^๕ คณะอนุกรรมการส่งเสริมกิจการศาสนาและศาสนิกสัมพันธ์ คณะกรรมการการศาสนา คุณธรรมจริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา, *วิถีชีวิต ๕ ศาสนิกในประเทศไทย*, พิเชฐ ภูมิลักษณ์ กาลามเกษตร์ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘๓.

^๖ Cathy Cantwell, *Buddhism : The Basics*, (New York : Routledge, 2010), p. 56.

^๗ *The Columbia Encyclopedia*, edit. by Barbara A. Chernow and George A. Vallasi, (U.S.A. : The Columbia University Press, 1993), p. 756.

^๘ Bhagavata Purana III. 32.1-6 in Shyam Ranganatham, *Ethics and The History of Indian Philosophy*, (Delhi : Jainendra Prakash Jain At Shri Jainendra Press, 2007), P. 102.

ปฏิบัติตามหลักนิติธรรมนี้ โดยไม่สามารถจะบัญญัติกฎหมายให้ขัดหรือแย้งกับสิ่งที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์ มนุธรรมศาสตร์^๙

ส. ศิวรักษ์ มีความเห็นว่า ธรรมะ หมายถึง หน้าที่และคุณค่า สำหรับหน้าที่นั้น ได้แก่ หน้าที่ทางสังคมตามที่พรหมลิขิตว่า วรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร ล้วนมีอาชีพและหน้าที่การงานที่แตกต่างกัน และความหมายในเชิงคุณค่านั้น ได้แก่ ธรรมะหรือกฎเกณฑ์ให้สิ่งนั้นผู้นั้นเป็นไปได้เกิดขึ้นได้ มีความสอดคล้องกับสัจธรรมและมีความประพจน์ที่ดีงาม^{๑๐} หรือธรรมก็คือหน้าที่ของวรรณะทั้งสี่^{๑๑} นอกจากนั้นคำว่า ธรรมศาสตร์นั้นคือ กฎหมายที่ตราขึ้นจากเทพ เพื่ออธิบายธรรมะหรือหน้าที่ของมนุษย์ตามชาติกำเนิด คือวรรณะทั้งสี่^{๑๒} โรเบิร์ตมีความเห็นว่า ธรรมะในความหมายของฮินดู คือ (๑) กฎระเบียบของจักรวาลที่มนุษย์ต้องปฏิบัติตาม (๒) หน้าที่ตามวรรณะในสังคมที่เป็นไปตามขั้นตอนช่วงชีวิตแต่ละวัย (ตามหลักอาศรมสี่) เพื่อมุ่งสู่ความดีที่จะได้รับในรับผลในโลกหน้า และเพื่อการเข้าไปเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมอันหรือการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด^{๑๓} ปรีชา ช้างขวัญยืน มีทัศนะที่ตรงกันว่า ธรรม ในทัศนะฮินดูหมายถึง หน้าที่ของบุคคลตามวรรณะในสังคมการเมือง ซึ่งเกิดมาจากพระผู้เป็นเจ้าคือพระพรหมเป็นผู้กำหนดหน้าที่ไว้ติดตัวมาแต่เกิด หน้าที่จึงคือธรรมประจำวรรณะ ในคัมภีร์ภควัทคีตาก็ระบุว่า ธรรมคืออุปนิสัยเดิมหรือธรรมชาติดั้งเดิมของบุคคลนั้นๆ ซึ่งเหมาะแก่การทำหน้าที่แต่ละอย่างไม่ก้ำก๋ายกัน เช่น หน้าที่ของพราหมณ์ที่เกิดจากนิสสัยเดิม คือ การบำเพ็ญพรต ความเลื่อมใสในพระเวท หน้าที่ของกษัตริย์ที่เกิดจากนิสสัยเดิม คือ ความกล้าหาญ การไม่ครั่นคร้ามในสงครามและความสามารถในการปกครอง^{๑๔}

จากความหมายของธรรมะดังกล่าวมา สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ (๑) ธรรมะ คือ ระเบียบกฎเกณฑ์ที่ต้องปฏิบัติร่วมกันในสังคมการเมือง เป็นหลักนิติธรรมหรือธรรมศาสตร์การปกครองที่เทพ

^๙ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมราชา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๓๐.

^{๑๐} ส. ศิวรักษ์, **ความเข้าใจในเรื่องสินธุธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๑๑} John Bierhorst et al. **The Norton Anthology World Literature** , Shorter Second Edition Volume 1, Edit. By Peter Simon, (New York : W.W.Norton & Company Inc., 2009), p. 717.

^{๑๒} ส. ศิวรักษ์, **ความเข้าใจในเรื่องสินธุธรรม**, หน้า ๒๒.

^{๑๓} Cathy Cantwell, **Buddhism : The Basics**, p. 56, Lingal, Robert, **The Classical Law of India**, Translated by J. Duncan M. Derrett, (Berkley : University of California Press, 1973), pp. 7-17.

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ธรรมรัฐ-ธรรมราชา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒-๔.

เจ้าหรือพระพรหมตราไว้ ดังข้อความในมนุธรรมศาสตร์ว่า “พระธรรมศาสตร์เป็นเรื่องการสั่งสอนเรื่องผลกรรมและการกระทำหน้าที่ (ธรรมะ) ของวรรณะทั้งสี่”^{๑๕} (๒) ธรรมะ คือ หน้าที่ของแต่ละวรรณะที่เทพเจ้ากำหนดไว้ให้ตั้งแต่เกิด ธรรมะจึงมีความหมายเป็นหน้าที่ของวรรณะทั้งสี่ ดังมนุธรรมศาสตร์ว่า “พระราชามีหน้าที่ปกป้องวรรณะทั้งหลายและให้วรรณะต่างๆ ทำหน้าที่ของตนเอง”^{๑๖} ราชธรรม คือ หน้าที่ของพระราชาหรือรัฐบาล^{๑๗} (๓) ธรรมะ คือ หน้าที่ของธรรมชาติดังต่างๆ เช่น ไฟมีหน้าที่คือการให้ความร้อน น้ำมีหน้าที่คือการให้ความเย็น เป็นต้น กล่าวโดยสรุป ธรรม จึงหมายถึง หน้าที่ของมนุษย์หรือวรรณะทั้งสี่ และหน้าที่ของธรรมชาติอื่นๆ ซึ่งทั้งหมดล้วนอยู่ภายใต้อำนาจของพระพรหม

ส่วนคำว่า “ราช” หรือ “ราชา” นั้น ปรากฏครั้งแรกในคัมภีร์ฤคเวท เจาะจงไปถึงเทวดาและรวมถึงมนุษย์ที่มีฤทธิ์มากเป็นพิเศษ พระพรหมโปรดให้มีตำแหน่งราชาขึ้นไว้สำหรับปกครองบ้านเมืองมาตั้งแต่สมัยแรกของการสร้างโลก โดยถือว่า ราชามีสถานะเหนือโลกมนุษย์และมีจุดหมายเพื่อให้เกิดกฎระเบียบต่างๆ ไม่เกิดจลาจลวุ่นวาย พระราชาหรือผู้ปกครองที่เหมาะสมนั้นต้องมีราชธรรมและปฏิบัติหน้าที่หรือราชกิจได้ตามเทวโองการ หมายถึง “โลกมนุษย์จะขาดความสมบูรณ์จึงจำเป็นต้องมีราชาไว้ เพื่อป้องกันความวุ่นวายต่างๆ พระราชาที่ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ ย่อมรักษาอำนาจไว้ได้ โดยต้องทรงใช้การลงโทษให้ได้ผลด้วย”^{๑๘} หรือ ราชา คือ ผู้นำประชาชนออกสู้รบในสงคราม รุกรานและสงครามปกป้องตนเอง จึงทำให้ถูกขนานนามว่า ผู้คุ้มครองประชาชนและผู้ทำลายเมือง^{๑๙} การคุ้มครองประชาชนจึงเป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ของราชา^{๒๐} ราชาจึงคือเจ้าแห่งสงคราม^{๒๑} คำว่า “ราชา”

^{๑๕} ประภัสสร เขียวปัญญา, “การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พระมนุธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๗๖.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๑๗} คณะอนุกรรมการส่งเสริมกิจการศาสนาและศาสนิกสัมพันธ์ คณะกรรมการการศาสนา คุณธรรมจริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา, วิถีชีวิต ๕ ศาสนิกในประเทศไทย, พิเชฐ งามเกษตร์ บรรณาธิการ, หน้า ๒๔๐.

^{๑๘} ส. ศิวรักษ์, ความเข้าใจในเรื่องสินธุธรรม, หน้า ๒๖-๒๗.

^{๑๙} บรรจบ บรรณรุจิ, ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ตลาดา จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๖๓.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

นั้นมุ่งหมายถึงผู้ปกครองเป็นสำคัญ กล่าวคือ ราชา คือ ตัวแทนของเทพเจ้ามาปกครองโลกมนุษย์ โดยยึดหลักมนุษยธรรมศาสตร์ที่พระพรหมตราไว้เป็นกฎการปกครอง^{๒๒}

นอกจากนั้นคำว่า กษัตริย์ก็เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับสังคมในฐานะเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองในสังคมโดยมีหน้าที่เป็นนักรบและปกป้องประชาชน ดังทฤษฎีกำเนิดกษัตริย์ในคัมภีร์โศตเรยพราหมณะว่า “เหล่าเทวะกับเหล่าอสูรกำลังสู้รบกัน เหล่าอสูรชนะเหล่าเทวะ เหล่าเทวะจึงพูดว่า เป็นเพราะไม่มีกษัตริย์(เป็นผู้นำ)เราจึงรบแพ้่อสูร ขอให้เราเลือกตั้งกษัตริย์กันเถิดแล้วเหล่าเทวะทั้งหมดก็ตกลง(เลือกกษัตริย์)”^{๒๓}

กล่าวโดยสรุป เมื่อรวมคำว่า ธรรม กับ ราชา เข้าด้วยกันเป็น ธรรมราชา ก็มีความหมายว่า พระราชาหรือผู้ปกครองที่มีหน้าที่ประจำวรรณะกษัตริย์ และบริหารบ้านเมืองตามบัญญัติของฮินดู หรือเจตจำนงการสร้างของพระพรหม จึงสรุปความได้ว่า ธรรมราชาในความหมายของฮินดู ก็คือผู้ปกครองที่ทำหน้าที่ตามวรรณะ และปฏิบัติหน้าที่ทางการเมืองตามหน้าที่หรือธรรมะที่เทพเจ้ากำหนดไว้นั่นเอง

ความเป็นมาและความหมายของจักรพรรดิ

ตามแนวคิดของฮินดู สถานะของผู้ปกครองแบบฮินดูมีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น ราชา กษัตริย์ มหาราชา จักรพรรดิ ผู้ปกครองที่มีสถานะสูงส่งหรือเป็นผู้ปกครองที่ยิ่งใหญ่กว่าปกครองใด คือ ผู้ปกครองแบบจักรพรรดิ ซึ่งความเป็นมาเกี่ยวกับผู้ปกครองที่เป็นพระเจ้าจักรพรรดินั้น ได้ปรากฏในคัมภีร์อุปนิษัต โดยในไมตรีอุปนิษัตได้กล่าวถึงรายชื่อพระเจ้าจักรพรรดิไว้ ๑๕ พระองค์^{๒๔} และในคัมภีร์โศตเรยพราหมณะก็ระบุว่า ระบบจักรพรรดิหรือสรวเภามะคือ ระบบกษัตริย์ที่มีอำนาจเหนือมวลมนุษย์ ได้เอกราชครองแผ่นดินไปจนสุดอาณาเขตหรือครองแผ่นดินทั้งหมด^{๒๕} คุณสมบัติและบทบาทของความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่จะมีพระอิสริยยศสูงส่งและมีพระราชอำนาจอย่างกว้างขวาง มีสถานะดังเทพเจ้า พระราชาทุกพระองค์ต่างก็ปรารถนาที่จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ โดยสำคัญว่า เป็นผู้ปกครองที่มีพระราชสถานะสูงที่สุดในโลก จึงเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดสงครามระหว่างแคว้นต่างๆ อยู่เสมอ แม้กระทั่งในสมัยต่อมา คือสมัยมหากาพย์ การรบพุ่งเพื่อต้องการความเป็นใหญ่ก็มีอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะมหาภารตะ สถาบรพ อัธยายที่ ๒๖-๓๒ ชื่อทศวิชัยบรพ ก็ได้

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ธรรมราชา, หน้า ๓๐.

^{๒๓} บรรจบ บรรณรุจิ, ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ, หน้า ๗๓.

^{๒๔} S. Radhakrishnan, The Principal Upanisads, (London : George Allen & Unwin Ltd., 1968), p. 797.

^{๒๕} บรรจบ บรรณรุจิ, ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ, หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

แสดงให้เห็นฉากการบัพเพ่งเพื่อต้องการความเป็นพระราชผู้ครองโลก ฟีน้องปามทพทั้งห้า^{๒๖} ได้รับสมญานามว่า“ทศวิชัยน” (ผู้มีชัยในทิศทั้งหลาย) ก็ด้วยการทำสงครามปราบปรามพระราชทั่วโลก

ในสมัยมหากาพย์ ได้ปรับปรุงแนวคิดเกี่ยวกับพระเจ้าจักรพรรดิให้มีความยิ่งใหญ่มีสถานะสูงยิ่งขึ้น ความเป็นใหญ่ในทางอาณาจักรถือกันว่า ต้องมีอำนาจทางศาสนาเป็นมูลฐานรับรองพระรามในรามายณะและพระเจ้ายชิสฐียรในมหาภารตะ ทรงเป็นตัวอย่างของพระราชผู้ประเสริฐ ผู้อุทิศชีวิตเพื่อหน้าที่และเพื่อประชาชน พระองค์ทรงเป็นพระราชผู้ครองโลกด้วยธรรม^{๒๗} ในสมัยพระเวท พระอินทร์ได้ชื่อว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิองค์แรกในโลก เพราะทรงครอบครองดินแดนทั้งมวล ทรงเป็นพระราชเพียงพระองค์เดียวของโลกนี้ เป็นพระราชเหนือราชาทั้งหลาย (อิธราชา)^{๒๘} ในมหาภารตะ พระภรตโอรสของท้าวทศยันต์กับนางศกุนตลา ได้ชื่อว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิองค์แรกในประวัติศาสตร์ของอินเดีย^{๒๙} ความยิ่งใหญ่สูงสุดของผู้ปกครองในอุดมคติของฮินดูนั้น จึงคือพระเจ้าจักรพรรดิ ดังคำประกาศของผู้ที่ต้องการเป็นพระเจ้าจักรพรรดิที่ได้ประกาศต่อพระพักตร์ของกษัตริย์ทั้งหลายว่า

“ขอให้ได้ชัยชนะทั้งหมด ขอให้ได้ครอบครองโลกทั้งหมด ขอให้มืออธิปไตย ความเป็นใหญ่เหนือกษัตริย์ทั้งมวล โดยไม่มีใครเทียบได้ และขอให้ยิ่งใหญ่ยิ่งๆ ขึ้นไป ขอให้ได้ปกครองอย่างยิ่งใหญ่ ขอให้ได้ปกครองด้วยพระองค์เอง ขอให้ได้ความยิ่งใหญ่ ได้อำนาจอันสูงส่งได้เป็นราชา มหาราชา และราชาธิบดี ซึ่งปกครองแผ่นดินทั้งหมด ขอให้ได้เป็นเอกราชา(พระเจ้าจักรพรรดิ) คงแผ่นดินไปจนจรมหาสมุทร”^{๓๐}

จากแนวคิดปรัชญาฮินดูแบบอินเดียโบราณได้แบ่งระบบการปกครองออกเป็น ๔ ประเภท คือ (๑) ราชยะ คือ ระบบกษัตริย์ธรรมดา (๒) มหาราชยะ เป็นไปได้ว่าหมายถึง ระบบกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ (๓) อธิปัตยะ ตามความหมายทางวิชาการ หมายถึง ระบบกษัตริย์ที่มีอำนาจเหนือกษัตริย์อื่นๆ และ (๔) สรรวภามะ คือ ระบบกษัตริย์ที่มีอำนาจเหนือมวลมนุษย์ ได้เอกราชครองแผ่นดินไปจนสุดอาณาเขตหรือครองแผ่นดินทั้งหมด^{๓๑}

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

^{๒๗} ทศนีย สีนสกุล, “จักรพรรดิราชย์ในคติอินเดีย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๑ ก.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๑๙.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^{๓๐} บรรจบ บรรณรุจิ, ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ, หน้า ๗๓.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

จากระบบการปกครองในอินเดียโบราณนี้ เป็นการแบ่งประเภทของผู้ปกครองโดยกำหนดจากบทบาทหน้าที่และศักยภาพในการขยายอำนาจ การขยายอาณาเขตของแต่ละคน ในยุคต่อมาอาจจะเรียกสถานะของผู้ปกครองตรงกันหรือแตกต่างกันบ้าง ตามความหมายแห่งภาษาที่นิยมใช้กัน และความเหมาะสมของวัฒนธรรมหรือสภาวะแวดล้อมในแต่ละสังคม เช่น ราชา กษัตริย์ มหาราชา หรือจักรพรรดิ และผู้ปกครองแบบจักรพรรดิน่าจะเป็นผู้ปกครองในระบบสรวรามะ เนื่องจากมียุทธวิธีในการปราบปรามพระราชผู้กำลังด้อยกว่าให้ยอมแพ้และยอมอยู่ในอำนาจของตน ใช้อำนาจครอบครองอาณาจักรเหนือผู้อื่นและครอบครองแผ่นดินมากที่สุด

ผู้ปกครองในทัศนะของฮินดูไม่ว่าจะมีสถานะเป็น ราชา กษัตริย์ มหาราชา จักรพรรดิหรือธรรมราชา ล้วนมีบทบาทและหน้าที่ภายใต้อำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่กำหนดมาจากเบื้องบนทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองตามหน้าที่หรือธรรมะที่เทพเจ้ากำหนดไว้ เนื่องจากผู้ปกครองไม่มีอำนาจในการกำหนดหรือตรากฎหมายปกครองขึ้นมาเอง ทุกอย่างเป็นระเบียบกฎหมาย ธรรมนูญหรือธรรมะของเทพเจ้า เป็นเทวโองการที่ผู้ปกครองต้องทำตาม สำหรับคำว่า “ธรรมราชา” มีความสัมพันธ์กับผู้ปกครองทุกสถานะไม่ว่าจะเป็น ราชา มหาราชา จักรพรรดิ เพราะธรรมราชาเป็นคุณลักษณะที่แสดงบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครอง แต่ผู้มีตำแหน่งเป็นจักรพรรดิอาจจะมียุทธศาสตร์ด้านความเป็นธรรมราชามากกว่าระดับผู้ปกครองที่สถานะต่ำกว่า เพราะผู้ได้ตำแหน่งจักรพรรดิต้องมีอาณาจักรการปกครองกว้างใหญ่ไพศาล บทบาทหน้าที่จึงเพิ่มขึ้นตามพื้นที่การปกครอง

กล่าวโดยสรุป ธรรมราชาแบบฮินดูนั้น เป็นการแสดงบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองเป็นหลัก โดยผู้ปกครองไม่ว่าจะเป็น ราชา มหาราชา จักรพรรดิ ก็ต้องมีบทบาทธรรมราชาภายใต้เงื่อนไข คือ (๑) ธรรมะหรือหน้าที่ประจำวรรณะของกษัตริย์หรือผู้ปกครอง (๒) หลักการปกครอง หลักนิติธรรม นิติรัฐ หรือหลักศีลธรรมในการปกครองบ้านเมืองที่อยู่ภายใต้แนวคิดปรัชญาการเมืองฮินดู (๓) ความเชื่อในอำนาจของเทพเจ้าต่างๆ ดังนั้น ความเป็นธรรมราชาจึงอยู่ภายใต้ธรรมะหรือหน้าที่ประจำวรรณะและความเชื่อในอำนาจเทพเจ้า

๒.๒ ระบบธรรมรัฐ

คำว่า ธรรมรัฐ ที่จะกล่าวถึงนี้ หมายถึง ธรรมรัฐหรือสังคมการเมืองแบบฮินดู เป็นอาณาเขตดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของวรรณะทั้งสิ้น แนวคิดเรื่องวรรณะของฮินดูหรือพราหมณ์ จัดว่าเป็นรากฐานความคิดที่เป็นโครงสร้างสังคมการเมืองฮินดูที่อยู่บนหลักความเชื่อที่ว่า เทพเจ้าผู้สูงส่งมีเพียงองค์เดียว...เป็นที่รวมแห่งสัจภาวะทั้งหมด”^{๓๒} เทพเจ้าผู้สูงส่งนั้นคือพรหมมัน เทพเจ้าองค์นี้ได้แสดง

^{๓๒} อติศักดิ์ ทองบุญ, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๒๔), หน้า ๓๑๑.

พระองค์ออกเป็นสามองค์ คือ พระพรหม พระวิษณุ หรือพระนารายณ์ และพระศิวะ(หรือพระอิศวร) สำหรับพระพรหมมีหน้าที่สร้างจักรวาล พระวิษณุมีหน้าที่ปกป้องส่วนพระศิวะมีหน้าที่ทำลายจักรวาล ในเมื่อเกิดความชั่วร้ายเกินกว่าที่พระวิษณุจะปกป้องรักษาไว้ได้^{๓๓} ในด้านมนุษย์ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมการเมืองนั้น พระพรหมมีหน้าที่สร้างมนุษย์ขึ้นมาจากอวัยวะของพระพรหม โดยแบ่งเป็นสี่วรรณะและมีหน้าที่ดังนี้คือ สร้างพราหมณ์จากพระโอษฐ์ มีหน้าที่ศึกษาและสอนคัมภีร์พระเวท^{๓๔} สร้างกษัตริย์จากพระพาหา มีหน้าที่เป็นนักรบทำสงคราม และปกครองหรือป้องกัน ตัดสินคดีความ แต่งตั้งผู้ช่วยราชการแผ่นดิน^{๓๕} สร้างแพศย์หรือพ่อค้าจากพระเพล่า มีหน้าที่ดำเนินกิจการธุรกิจการค้า เลี้ยงปศุสัตว์ ทำกสิกรรม^{๓๖} และสร้างศูทรหรือกรรมกรจากพระบาท มีหน้าที่ประการเดียวตามพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าของคือ รับผิดชอบทั้ง ๓ พวกนั้น^{๓๗} และในคัมภีร์อรรถพุทธานุศาสตร์ได้กล่าวถึงแนวคิดปรัชญาฮินดูว่า วรรณะทั้งสี่และสมณะเกิดจากอวัยวะต่างๆ ของพระพรหม คือ พราหมณ์เกิดจากพระโอษฐ์ (ปาก), กษัตริย์เกิดจากพระอุระ (อก), แพศย์เกิดจากพระนาภี (สะดือ), ศูทรเกิดจากพระขานู (เข่า) และสมณะเกิดจากหลังพระบาท (เท้า)^{๓๘}

จากที่ได้อธิบายมา มนุษย์และสังคมการเมืองเป็นสิ่งที่เกิดจากเจตจำนงของพระพรหม หรือมนุษย์และจักรวาลเป็นสิ่งเดียวกับพระพรหม ไม่แยกจากพรหม^{๓๙} ในสังคมการเมืองประกอบขึ้นหรือวรรณะทั้งสี่ดังกล่าวมา แต่ละวรรณะมีฐานะหน้าที่มาโดยกำเนิดตามเจตจำนงของผู้สร้าง และการกำหนดหน้าที่ตามวรรณะนี้ เป็นโครงสร้างของสังคมฮินดู รวมถึงเกณฑ์ตัดสินจริยธรรม ความคิด

^{๓๓} ปรีชา ช้างขวัญยืน และ สมภาร พรหมทา, **มนุษย์กับศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕๙-๑๖๐, ที.ซี. (ไทย) ๙/๒๖๖/๙๒.

^{๓๔} ประภัสสร เจริญปัญญา, “การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พระมนูธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, หน้า ๓๒.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

^{๓๘} Somporn Promta, **Classical Indian Philosophy**, (Bangkok : Chulalongkorn University Press, 2011), pp. 158-159.

^{๓๙} ม.มู.อ.(ไทย) ๑๙/๑/๓/๔๗๗, ที.ซี.อ. (ไทย) ๑๑/๑/๑๕๕๐, ส.สพ.อ. (ไทย) ๒๘/๔/๑/๒๕๐.

^{๔๐} ดุราละเอียดใน ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖.

ทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ ล้วนอยู่ในโครงสร้างนี้ทั้งสิ้น^{๔๑} บทบาท หน้าที่ของแต่ละวาระ เป็นความยุติธรรมจากการสร้างของเทพเจ้าตามคติของปรัชญาฮินดู แต่ละคนแสดงบทบาทหน้าที่ที่สิทธิ เสรีภาพทางการเมืองอยู่ภายใต้กฎจริยธรรมที่เป็นหน้าที่ของแต่ละวาระ ตามแนวคิดนี้จริยธรรม หรือศีลธรรมของมนุษย์ และสังคมการเมืองที่ดีจะมีได้เพราะอาศัยความเชื่อในความมีอยู่แห่งอำนาจ ของเทพเจ้า หากทุกคนในสังคมขาดความเชื่อในเทพเจ้า ความเป็นสังคมการเมืองแบบฮินดูก็เกิดขึ้น ได้ยาก

อย่างไรก็ตาม การอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์แม้แต่ละวาระจะมีบทบาทหน้าที่ตามที่ กำหนดไว้ เมื่อยังไม่มีกฎหมายหรือธรรมนูญการปกครอง ไม่มีผู้ปกครองที่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมาย ก็เกิดความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกัน ดังนั้น การจะขจัดปัญหาต่างๆ จึงจำเป็นต้องมีผู้ปกครองหรือ รัฐบาลมาบริหารปกครองบ้านเมือง เนื่องจากสังคมที่ขาดผู้ปกครองจะเป็นสิ่งที่เลวร้าย ผู้ปกครองจึง เป็นสิ่งจำเป็นในสังคม กล่าวคือ “การมีกษัตริย์นั้นไม่ได้ถือว่าเป็นของดีแบบอุดมคติ แต่เป็นสิ่งจำเป็น ที่จะช่วยให้มนุษย์พ้นจากสภาพอนาธิปไตย”^{๔๒} หรือความจำเป็นในการมีผู้ปกครองนั้น คือ เพื่อให้ทำ หน้าที่ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันดังในมนุษยธรรมศาสตร์ว่า “ราชกษัตริย์ได้ ถูกสร้างมาเพื่อให้ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองประชาชนทุกหมู่เหล่าให้อยู่อย่างมีความสุข และให้ทุกคน ทำหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้อง”^{๔๓} ด้วยเหตุนี้การเกิดขึ้นของกษัตริย์หรือผู้ปกครองจึงมีความจำเป็น ในสังคมการเมือง และเป็นกลไกสำคัญในการบริหารบ้านเมืองควบคุมดูแลให้ทุกฝ่ายอยู่ในความเป็น ปกติสุข หรือผู้ปกครองได้บรรลุเป้าหมายทางการเมือง ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

กล่าวโดยสรุป ธรรมรัฐในฮินดู มีองค์ประกอบสำคัญคือ (๑) มีระบบวาระอยู่ภายใต้การ ปกครอง โดยคนทุกวาระมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ไม่ก้าวก่ายหน้าที่วาระอื่น (๒) มีความเชื่อในอำนาจเทพเจ้าต่างๆ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางการเมือง (๓) มีผู้ปกครองรับหน้าที่ดำเนิน กิจกรรมทางการเมืองตามบทบาทหน้าที่ของธรรมราชา รักษาธรรม

^{๔๑} ปรีชา ช่างขวัญยืน, ระบบปรัชญาการเมืองในมานวธรรมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒.

^{๔๒} สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, ความคิดทางการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : ดวงดี การพิมพ์, ๒๕๒๓,) หน้า ๙-๑๐.

^{๔๓} ชาญณรงค์ บุญหนุน, "พระธรรมศาสตร์" ใน นิติปรัชญาไทย : ประกาศพระราชปราชญ์หลักอินท ภาษ พระธรรมศาสตร์ และ On the Laws of Mu'ung Thai of Siam, วินัย พงศ์ศรีเพียร และวีรวรรณ งาม สันติกุล บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา, ๒๕๔๙), หน้า ๘๙,

จากที่ได้อธิบายมา ผู้เขียนเห็นว่า มนุษย์มีความเสมอภาคกันในแง่ความเป็นคนของเทพเจ้า หรือทุกคนเกิดจากการสร้างของเทพเจ้าเหมือนกัน แต่มนุษย์ไม่มีความเสมอภาคกันหรือไม่เท่าเทียมกันในด้านอื่น กล่าวคือ เทพเจ้าสร้างมนุษย์ในแต่ละวรรณะด้วยอวัยวะของเทพเจ้าที่แตกต่างกัน เมื่อสร้างมาแล้วแต่ละวรรณะก็มีบทบาทหน้าที่ในสังคมที่แตกต่างกัน หลักการนี้เป็นกฎตายตัวที่เทพเจ้ากำหนดไว้ จากประเด็นนี้ก็เกิดปัญหาในสังคมการเมืองได้ว่า ทุกคนไม่มีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตของตนเอง ดำเนินชีวิตตามสิทธิที่เทพเจ้ามอบให้เท่านั้น มนุษย์จึงมีความแตกต่างกันตั้งแต่เกิด และในอีกด้านหนึ่งทุกคนก็ไม่สามารถจะมั่นใจได้ว่าตนเองเป็นผู้ที่เทพเจ้าสร้างขึ้นมาจริงๆ หรือไม่ เพราะผู้มีหน้าที่ติดต่อกับเทพเจ้าได้ก็เฉพาะวรรณะพราหมณ์เท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นความไม่เท่าเทียมกัน และความแปลกแยกในสังคมทั้งด้านความเป็นมนุษย์ สถานะ บทบาท หน้าที่ คุณค่าของชีวิต และการประกอบอาชีพในสังคม อย่างไรก็ตาม ผู้ปกครองหรือกษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการจัดระเบียบสังคมและดูแลให้แต่ละวรรณะได้ทำหน้าที่ของตนได้ถูกต้อง ซึ่งอินดูถือว่า กษัตริย์เป็นผู้มีหน้าที่ในการใช้อำนาจปกครองบ้านเมืองแต่เพียงผู้เดียว

๒.๓ คุณลักษณะของผู้ปกครองแบบธรรมราชาในปรัชญาฮินดู

แนวคิดผู้ปกครองในปรัชญาฮินดูนับว่า เป็นแนวคิดพื้นฐานสำคัญเกี่ยวกับกษัตริย์ที่เป็นผู้ปกครองในระบอบราชาธิปไตยตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณเป็นต้นมา กล่าวคือ ผู้ที่จะได้รับคัดเลือกหรือได้รับการสถาปนาให้ขึ้นดำรงตำแหน่งผู้ปกครองต้องมีคุณสมบัติของความเป็นผู้นำ จึงจะเป็นที่ยอมรับและมีความเหมาะสมในการปกครองบ้านเมือง ดังนั้น ผู้วิจัยจะกล่าวถึงคุณสมบัติที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของผู้ปกครองในประเด็นต่อไปนี้

๒.๓.๑ คุณสมบัติของผู้ปกครองแบบธรรมราชา

ก. ด้านความเป็นเทวราชา ในทัศนะเกี่ยวกับผู้ปกครอง อินดูเชื่อว่าวรรณะกษัตริย์เท่านั้นเหมาะสมจะเป็นผู้ปกครอง เนื่องจากกษัตริย์นั้นเป็นผู้ที่เทพเจ้าส่งให้มาทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง คัมภีร์ป้องกันผู้ได้ปกครองและรัฐ ดังแนวคิดที่ว่า “พระเจ้าแผ่นดินที่มาจากวรรณะกษัตริย์...เกิดจากอนุภาคของเทพเจ้าทั้งหลาย จึงมีฐานะเป็นเทพเจ้าในร่างมนุษย์ มนุษย์จะต้องยำเกรงเชื่อฟัง”^{๔๔} จึงมีความรุ่งโรจน์เหนือสัตว์โลกทั้งมวล^{๔๕} แม้พระองค์จะเป็นผู้ยังเยาว์ก็ไม่อาจถูกรังเกียจว่าพระองค์เป็น

^{๔๔} ประภัสสร เจริญปัญญา, “การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พระมนูธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔๕.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

(เพียง)มนุษย์ เพราะพระองค์คือมหาเทพในร่างมนุษย์”^{๔๖} ผู้ที่ได้รับสถาปนาให้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครอง จะเรียกว่า ราชา มหาราชา และจักรพรรดิตามลำดับ จะเป็นผู้มีพระราชอำนาจทางการเมืองอย่างมาก โดยถือว่าได้รับอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์มาจากเบื้องบน จึงมีสิทธิชอบธรรมในการปกครอง ส่วนประชาชนผู้ใต้ปกครองมีหน้าที่เชื่อฟังและทำตาม^{๔๗} ผู้ปกครองไม่มีอำนาจในการกำหนดกฎเกณฑ์แห่ง “ธรรม” หรือ “กฎหมาย” ใดๆ^{๔๘} เป็นเพียงผู้ทำตามคำสั่ง โดยยึดถือวิธีการปกครองตามคุณสมบัติแบบ เทพเจ้า ที่ชาวฮินดูมีความเชื่อและถือว่าเป็นผู้สูงสุดในวิถีชีวิต ซึ่งคุณสมบัติสำคัญของเทพเจ้าที่ผู้ปกครองต้องปฏิบัติตามมีอยู่ ๘ ประการ คือ

๑) คุณสมบัติแบบพระอินทร์ หมายถึง พระเจ้าอยู่หัวย่อมเสมอองค์พระอินทร์ เพราะทรงปกครองพสกนิกรด้วยวิธีชมและวิชัยย่อง

๒) คุณสมบัติแบบพระอาทิตย์หมายถึง พระอาทิตย์ย่อมแผดเผาน้ำให้เหือดแห้งได้ประมาณ ปีละ ๘ เดือน ฉะนั้น พระเจ้าอยู่หัวผู้ซึ่งทันทรงเปรียบดวงอาทิตย์ ฟังจัดเก็บภาษีอากรในแคว้นโดยชอบธรรม

๓) คุณสมบัติแบบลม หมายถึง ลมย่อมพัดชอกแซกไปในสรรพสัตว์ฉนั้นใด พระเจ้าอยู่หัวก็ควรทรงส่งคนสืบราชการลับฉนั้น

๔) คุณสมบัติแบบพระยายม หมายถึง พระยายมย่อมชักถามสัตว์ทั้งที่เป็นที่รัก ทั้งไม่เป็นที่รัก ที่มาถึงสำนักพระองค์ท่านอย่างสม่ำเสมอฉนั้นใด พระเจ้าอยู่หัวก็ควรทรงลงพระราชอาญาตามโทษานุโทษฉนั้น

๕) คุณสมบัติแบบสมุทร หมายถึง แม่น้ำเปี่ยมน้ำ มหาสมุทรก็ไม่หวังให้น้ำไหลมารวมกันในทะเลฉนั้นใด พระเจ้าอยู่หัวก็มีควรทรงหวังพระทัยเรื่อยไป

๖) คุณสมบัติแบบพระจันทร์ หมายถึง พวกมนุษย์เห็นพระจันทร์เต็มดวง ย่อมร่าเริงฉนั้นใด คนทั้งหลายได้เห็นพระพักตร์พระเจ้าอยู่หัวของตน ย่อมยินดีเหมือนฉนั้น เพราะเหตุฉนั้น พระเจ้าอยู่หัวผู้ทักเตือนพระจันทร์ก็ควรแสดงพระองค์ให้ปรากฏฉนั้น

^{๔๖} อ่างแล้ว.

^{๔๗} ปรีชา ช่างขวัญยืน, ระบบปรัชญาการเมืองในมานาวธรรมศาสตร์, หน้า ๓๑.

^{๔๘} ชาญณรงค์ บุญหนุน, "พระธรรมศาสตร์" ใน นิติปรัชญาไทย : ประกาศพระราชปราชญ์หลักอินท ภาษ พระธรรมศาสตร์ และ On the Laws of Mu'ung Thai of Siam, วินัย พงศ์ศรีเพียร และ วีรวรรณ งาม สันติกุล บรรณาธิการ, หน้า ๘๙,

๗) คุณสมบัติแบบแผ่นดิน หมายถึง พื้นที่พิกพยอมรับรองสรรพสิ่งและสรรพสัตว์ทั่วหน้าเสมอกันฉันใด แม้พระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงธรรม ก็ย่อมปกป้องพสกนิกรของพระองค์ทั้งในกรุงและนอกกรุงสม่ำเสมอฉันนั้น

๘) คุณสมบัติแบบฝน หมายถึง เมฆหลังฝนตลอดสี่เดือนฉันใด พระเจ้าอยู่หัวควรทรงเอาพระทัยใส่ปกครองด้วยบำเหน็จรางวัล ฉันนั้น^{๔๙}

จากคุณสมบัติดังกล่าว เป็นการเปรียบเทียบผู้ปกครองกับเทพเจ้าให้มีความเท่าเทียมกัน หรือเทพเจ้ากับผู้ปกครองเป็นคนๆ เดียวกัน มีอำนาจ หน้าที่และบทบาททางการเมืองดังเทพเจ้า จึงเรียกว่า ผู้ปกครองแบบเทวราชา กล่าวคือ การเป็นผู้ปกครองโดยถือแบบอย่างเทพเจ้า มีพระอินทร์ พระอาทิตย์หรือสุริยเทพ เป็นต้น ผู้ปกครองเปรียบดังเทพเจ้าทั้ง ๘ องค์ ประชาชนจะต้องมีความเคารพยำเกรงต่อผู้ปกครองอย่างสูงสุด เพราะไม่ใช่เป็นบุคคลธรรมดา ตามแนวคิดปรัชญาฮินดูเชื่อว่า พระพรหมได้แต่งตั้งกษัตริย์หรือผู้ปกครอง โดยเอาอำนาจหรือเดชบารมีของเทพเจ้าทั้ง ๘ มาสถิตไว้ในตัวผู้ปกครองเพื่อเป็นอานุภาพปกป้อง ปกครองและรักษาประชาชน ราชาหรือกษัตริย์ผู้ปกครองนั้นจะมีอำนาจเทพเจ้าทั้ง ๘ อยู่ประจำตนเสมอ ตามคติที่ว่า “เพราะพระเจ้าแผ่นดินได้ถูกเนรมิตขึ้นจากอนุภาคของเหล่าเทพเจ้า ดังนั้น จึงมีความรุ่งโรจน์เหนือสัตว์โลกทั้งมวล”^{๕๐}

นอกจากนั้น ในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ยังกล่าวถึงบทบาททางการเมืองของพระอินทร์บ้าง พระจันทร์(โสม)บ้าง ว่า เป็นผู้นำ เป็นผู้ยิ่งใหญ่ในระบอบราชาธิปไตย หรือในคัมภีร์ไอตเรยพราหมณะ อรรถกถาของคัมภีร์ฤคเวท ได้ระบุว่า โสมเทพได้รับเชิญมาเป็นราชาผู้นำกองทัพบกในการทำศึกสงคราม และในสมัยอุปนิษัท คัมภีร์ไอตเตรียอุปนิษัท ก็กล่าวไว้ว่า พระอินทร์เป็นราชาหรือผู้ปกครองของเหล่าทวยเทพในการทำสงครามกับฝ่ายตรงข้าม^{๕๑} จะเห็นได้ว่า ราชาหรือผู้ปกครองจะดำรงตนอยู่ในฐานะดังเทพเจ้า โดยมีความเชื่อนี้มาตั้งแต่สมัยพระเวท สมัยพราหมณะ ตำแหน่งราชาหรือผู้ปกครองยังคงเป็นตำแหน่งสำคัญสูงสุด เป็นใหญ่ที่สุดจนกระทั่งได้นำพิธีทางศาสนาเข้ามามีบทบาทในสถาปนา

^{๔๙} คัมภีร์ราชนิติ โศลกที่ ๓๘-๔๖ อ้างใน วุฒินันท์ กันทะเตียน, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ราชนิติ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๑๕๖-๑๕๗, ดูรายละเอียดใน บรรจบ บรรณรุจิ, ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ, หน้า ๔๗-๕๗.

^{๕๐} ประภัสสร เจริญปัญญา, “การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พระมนูธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔๖.

^{๕๑} A. L. Basham, The Wonder That Was India, (London : Sidgwick & Jackson Limited, 1969), p. 82.

ผู้ปกครองหรือราชา เรียกว่า พิธีราชสุยะหรือราชาภิเชก ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ปกครองมีอำนาจอันศักดิ์และเป็นที่ยอมรับของผู้ใต้ปกครอง^{๕๒}

จากที่ได้อธิบายมา การเป็นผู้ปกครองแบบเทวราชาเป็นแนวคิดสำคัญของฮินดูที่อยู่บนหลักความเชื่ออำนาจของเทพเจ้าหรือพระพรหม ที่สร้างเทพเจ้าให้แทรกอยู่ในสรรพสิ่งแห่งจักรวาล ผู้ปกครองทุกคนในทุกจักรวาลจึงเป็นผู้ปกครองแบบเทวราชา มีหน้าที่ใช้อำนาจแทนเทพเจ้า

ผู้ปกครองแบบเทวราชาสามารถวิเคราะห์ประเด็นสำคัญได้ดังนี้ คือ (๑) ผู้ปกครองเป็นผู้ได้รับการอวตารหรือการแบ่งภาคจากเทพเจ้ามาทำหน้าที่ปกครองโลก ผู้ปกครองจึงมีสถานะเป็นเทพและเป็นมนุษย์ในคนๆ เดียวกัน เทพเจ้าเหมือนโปรแกรมการปกครองสำเร็จรูปที่ฝังอยู่ในตัวผู้ปกครอง โปรแกรมหรือเทพเจ้านี้ก็คือกลไกการปกครองทั้งหมด คงไม่ต่างจากหุ่นยนต์ที่ถูกโปรแกรมคำสั่งไว้ในหน่วยความจำให้ทำงานตามคำสั่งนั้น อาจจะเป็นผลดีที่โปรแกรมนั้นทำงานได้อย่างเที่ยงตรง หากใส่โปรแกรมที่ดีมีคุณค่าต่อชีวิตและสังคมหรือตรงกับความต้องการของประชาชน ก็จะเกิดประโยชน์สูงสุดทางการเมือง แต่ถ้าใส่โปรแกรมที่ไม่ดีหรือมีไวรัสก็จะทำให้ประชาชนไม่ยอมรับและเกิดปัญหาทางการเมืองได้ (๒) กฎการปกครองเป็นของเทพเจ้าเท่านั้น ผู้ปกครองในโลกมนุษย์เป็นเพียงผู้อำนวยการจัดระเบียบสังคมตามกฎหมายหรือคำสั่งของเทพเจ้านั้น เป็นเหตุให้ประชาชนไม่มีสิทธิเสรีภาพใดๆ ในการปกครองตนเอง เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพทางความคิดของมนุษย์โดยอำนาจเทวะอย่างเบ็ดเสร็จ คงไม่ต่างอะไรกับการปกครองแบบเผด็จการ ซึ่งเป็นการเผด็จการทางการเมืองจากมือที่มองไม่เห็นหรืออำนาจเทพเจ้าที่ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ และ (๓) อำนาจการเมืองแบบเทวราชา จะศักดิ์สิทธิ์หรือมีประสิทธิภาพนั้น ประชาชนในสังคมการเมืองต้องมีศรัทธาในอำนาจเทพเจ้าอย่างไม่หวั่นไหว ไม่คลอนแคลนเท่านั้น จึงจะทำให้สังคมการเมืองดำเนินไปได้ หากประชาชนบิตพลัวไม่มีศรัทธาในอำนาจเบื้องบนดังกล่าว การปกครองก็จะมีเสถียรภาพ เนื่องจากแต่ละคนก็จะอ้างอำนาจตามความต้องการของตนเองว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องและเป็นอำนาจที่มีอำนาจกว่าสิ่งใดๆ ต่างฝ่ายก็จะอ้างอำนาจของตนเองเป็นเหตุให้นำไปสู่ความขัดแย้งกันในสังคม

ข. ด้านการศึกษา ในปรัชญาฮินดูเชื่อว่า คุณสมบัติทางการศึกษาเป็นเครื่องบ่งชี้เกียรติยศของผู้ปกครอง หมายถึง ถ้าผู้ปกครองทรงวิद्याคุณ มีความชาญฉลาด เฉียบแหลม ปราศจากความริษยา คบหาสมาคมกับครูหรือผู้รู้ ย่อมบรรลุถึงยศอันไพบลูย์ ดังนั้น ผู้ที่จะมาเป็นผู้ปกครองได้ต้องเป็นผู้มีการศึกษาหรือมีความรู้ดี มีความรอบรู้ในวิทยาการสูงสุด คือ คัมภีร์พระเวทและวิชาการปกครองหรือความรู้ทางโลกจากผู้ทรงไตรเพทของพระองค์^{๕๓} ที่มีความรู้ด้านการปกครอง วิชาวิธี

^{๕๒} Ibid., p. 82-83.

^{๕๓} หมายถึง พรหมณ์หรือครูผู้สอนวิทยาการต่าง ๆ

อาตมโนวิทยา การค้า และอาชีพของชาวโลก^{๕๔} และศึกษาศิลปวิทยาคือ วิชาขับร้อง ฟ้อนรำ วาดรูป ประโคนดนตรี การคำนวณ ช่างศิลป์ การปกครองการยิงธนู^{๕๕} คัมภีร์โลกนี้ตรัสว่า ต้องศึกษา วิชาการรบ ได้แก่ พลศึกษา ยิงธนู ยันตรกรรมศาสตร์ พิชัยสงคราม มัณฑรศาสตร์ แพทย์ศาสตร์^{๕๖} ใน คัมภีร์อรรถศาสตร์ซึ่งเป็นแนวคิดทางการเมืองที่พัฒนามาจากมนูธรรมศาสตร์ได้ระบุว่า ศาสตร์ต่างๆ ที่ผู้ปกครองต้องศึกษา คือ ยุทธศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ทักษณินิ คณิตศาสตร์ ปรัชญา พระเวท เศรษฐศาสตร์^{๕๗} เพราะวิชาเหล่านี้จะช่วยขัดเกลาสติปัญญาให้รู้หลักผิดถูก ควรทำหรือไม่ ควรทำอะไร เมื่อเจอปัญหาต่างๆ จะมีมีวุฒิภาวะสามารถในการแยกแยะตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ ได้ ที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งคือการเรียนรู้วิธีการจัดศตฺรภายในใจตน ๖ ประการได้คือ ตัณหา ความโกรธ ความโลภ มานะ ความหยิ่งยโส และความเพลินลุ่มหลง^{๕๘} ดังนั้น คุณสมบัติด้านการศึกษาก็มีความจำเป็นของผู้เตรียมจะมาเป็นผู้ปกครองและขณะดำรงตำแหน่งผู้ปกครอง เนื่องจากการศึกษาจะช่วยสนับสนุนให้ผู้ปกครองได้ครอบครองรัฐที่ดียิ่งขึ้นดังคำว่า “พระราชอาผู้ทรงเพียบพร้อมด้วย ศิลปวิทยา ทรงพอพระทัยในระเบียบวินัยของประชาชน ทรงยินดีในहितประโยชน์ของสัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง ย่อมจะได้ครอบครองโลกที่ไม่มีโลกใดเสมอเหมือน”^{๕๙}

นอกจากนั้น ในขณะกษัตริย์ทำหน้าที่ปกครอง ต้องมีการศึกษาเรียนรู้ ปรัชญาผู้รู้อยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งการเรียนรู้หรือที่ปรึกษาสำคัญก็คือ พราหมณ์ ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงในการให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครอง แม้ในทัศนะของฮินดูจะยกย่องกษัตริย์หรือพระเจ้าแผ่นดินว่า เป็นดังเทพเจ้าในร่างมนุษย์ แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้น วรรณะพราหมณ์เปรียบได้กับสมองของสังคม เนื่องจากเป็นผู้เชี่ยวชาญในพระเวทหรือศิลปวิทยาต่างๆ มีหน้าที่สอนหรือให้คำปรึกษาแก่กษัตริย์ แต่ลำพัง

^{๕๔} ประภัสสร เจริญปัญญา, “การศึกษาเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระมนูธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับ ฉบับภาษามอญ”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, หน้า ๔๙. ส่วนในคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ฉบับภาษามอญ ระบุว่า พระราชาต้องศึกษาศิลปวิทยา ๑๘ ประการ (ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙).

^{๕๕} ราชินิธิ บทที่ ๘๑ อ้างใน ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ธรรมรัฐ-ธรรมราชา*, หน้า ๔๓. และ ราชบัณฑิตยสถาน, *ราชินิธิ-ธรรมินิธิ*, หน้า ๘๑.

^{๕๖} โลกนินิธิ บทที่ ๑๑ (ระบุถึงศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการที่ผู้ปกครองต้องศึกษา) ดูรายละเอียดใน ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ธรรมรัฐ-ธรรมราชา*, หน้า ๔๓-๔๔.

^{๕๗} สมบัติ จันทวงศ์ และ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ปรัชญาการเมืองหน่วยที่ ๘-๑๕ : ปรัชญาผู้ปกครอง ในคัมภีร์อรรถศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒๗.

^{๕๘} R. Shamasastri, *Kautilya's Arthasastra*, (Bangalore : Government Press, 1915), p. 15.

^{๕๙} Kautilya, *Arthasastra*, (Lahore : The Bombay Sanskrit Press, 1923), p.7. อ้างใน ทศนีย์ สีนสกุล, “ราชธรรมและจักรพรรดิวัตรในคติอินเดีย”, ใน *วารสารอักษรศาสตร์*, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ (ม.ค.๒๕๓๐) : ๑๐.

พราหมณ์อย่างเดียวกันก็ไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ เพราะการปกครองคนจำเป็นต้องใช้อำนาจหรือกำลังกำจัดศัตรูภายในและภายนอก กษัตริย์จึงเป็นผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติข้อนี้ในการปกครอง จำเป็นต้องใช้ทั้งกำลังปัญญาและกำลังกาย ดังนั้น ในการปกครองบ้านเมืองจึงจำเป็นต้องอาศัยพราหมณ์เป็นผู้นำทางความคิดหรือปัญญาให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครอง ส่วนกษัตริย์เป็นผู้นำทางการรบหรือสอนนโยบายตามที่พราหมณ์บุโรหิตาจารย์ที่เป็นผู้นำทางปัญญาได้กำหนดไว้ พราหมณ์กับกษัตริย์จึงต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ดังแนวคิดในมนูธรรมศาสตร์ว่า “วรรณะกษัตริย์จะรุ่งเรืองไม่ได้ หากไม่มีวรรณะพราหมณ์ ส่วนวรรณะพราหมณ์ก็จะมั่นคงได้อย่างไร ถ้าไม่มีวรรณะกษัตริย์ เมื่อทั้งสองวรรณะร่วมมือกัน พวกเขาย่อมรุ่งเรืองและมั่นคงขึ้นเป็นทวีคูณ”^{๖๐} นอกจากนั้นต้องเคารพในวรรณะพราหมณ์ด้วย ดังมนูธรรมศาสตร์ว่า “ขอพระองค์ (กษัตริย์ผู้ปกครอง) หลังจากทรงตื่นจากบรรทม แต่เช้าตรู่แล้วทรงบูชาพราหมณ์ผู้ทรงไตรวิทยาและทรงความรู้ (ในเมือง) และทรงปฏิบัติตามคำแนะนำ”^{๖๑}

จะเห็นได้ว่า วรรณะพราหมณ์เป็นผู้นำทางปัญญามีบทบาทเป็นที่ปรึกษาทางการปกครองและเป็นผู้กำหนดพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการออกรบ การสงคราม แม้พราหมณ์จะไม่ได้เกิดมารับหน้าที่เป็นผู้ปกครองหรือเป็นนักรบเสียเอง แต่บทบาทด้านการศึกษาและกิจกรรมพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์เป็นผู้มีอำนาจมากที่สุดกว่าวรรณะใดๆ ทุกคนจึงต้องอยู่ภายใต้อำนาจของพราหมณ์

จากที่ได้อธิบายมา ผู้ปกครองแบบฮินดูต้องได้รับการศึกษาในด้านต่างๆ คือ (๑) ด้านศาสนา ได้แก่ คัมภีร์พระเวท อาตมันวิทยา (๒) ด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา วิชาวิธี ตรรกวิทยา เศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ พัฒนินิธิ คณิตศาสตร์ (๓) ด้านการรบ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ การสงคราม การยิงธนู การพิชัยสงคราม และ (๔) ด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น การขับร้อง ดนตรี ฟ้อนรำ วาดรูป ช่างศิลป์ จะเห็นได้ว่า ผู้ปกครองต้องได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีโดยอาศัยพราหมณ์เป็นผู้ให้การศึกษา และคุณสมบัติด้านการศึกษาเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองแบบฮินดูต้องผ่านการเรียนรู้ฝึกฝน โดยเฉพาะวิชาการเป็นนักรบและการเป็นนักรบ เนื่องจากเป็นหน้าที่โดยตรง

ในทัศนะปรัชญาการเมืองต่างๆ ส่วนมากก็จะให้ความสำคัญแก่คุณสมบัติด้านความเป็นผู้มีการศึกษาหรือมีความรู้ดี อย่างในพุทธปรัชญาก็มีทัศนะว่า ธรรมราชาต้องเข้าไปปรึกษาเรียนรู้กับสมณพราหมณ์หรือนักปราชญ์ผู้ทรงความรู้ จนสามารถมีความรู้ด้านต่างๆ ทั้งดีและไม่ดี สิ่งที่ดีควรทำ สิ่งที่ไม่ดี

^{๖๐} มนุธรรมศาสตร์ บทที่ ๑ โศลกที่ ๓๒๒ อ้างใน สมภาร พรมทา, **ปรัชญาสังคมและการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓.

^{๖๑} ประภัสสร เจริญปัญญา, “การศึกษาเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระมนุธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, หน้า ๔๙.

ไม่ดีควรดเว้น หรือขงจื้อก็ยอมรับว่า การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญในสังคมการเมือง เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาคุณธรรมและปัญญา^{๖๒} และในด้านปรัชญาตะวันตก เพลโตก็กำหนดคุณลักษณะของผู้ปกครองไว้อย่างชัดเจนว่า ต้องเป็นราชาปราชญ์ คือ บุคคลที่ผ่านกระบวนการศึกษามาเพื่อเป็นผู้นำ เรียกว่า ต้องมีความรู้คู่คุณธรรม^{๖๓} ความเป็นผู้มีการศึกษาจึงเป็นคุณสมบัติสากลของผู้ปกครองที่จำเป็นต้องมี เพราะผู้ปกครองที่ไม่มีความรู้ในวิทยาการด้านต่างๆ จะขาดวิจารณญาณในการตัดสินใจว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ

ค. ด้านคุณธรรม คุณสมบัติด้านคุณธรรมมีประเด็นที่ต้องพิจารณาสองส่วน คือ คุณธรรมในการควบคุมตนเองและคุณธรรมที่พึงปฏิบัติต่อประชาชน สำหรับคุณธรรมของผู้ปกครองที่จะกล่าวต่อไปนี้จะกล่าวถึงภายใต้ความหมายของธรรม ๒ ประการ คือ (๑) ธรรม คือ หน้าที่ของผู้ปกครอง และ (๒) ธรรม คือ คุณธรรมหรือคุณภาพด้านจิตใจของผู้ปกครอง โดยคุณสมบัติด้านคุณธรรมจะมีความสัมพันธ์กับความหมายของธรรมดังกล่าวมา ซึ่งจะได้อธิบายทั้งสองประเด็นต่อไป

๑) คุณธรรมในการควบคุมตนเองคือ สามารถควบคุมอารมณ์ฝ่ายต่ำที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา จึงจะปกครองคนอื่นได้ คุณสมบัติข้อนี้ต้องผ่านกระบวนการศึกษาและฝึกฝนพัฒนาตนเองตามเงื่อนไขของคำสอนฮินดู หลักการควบคุมตนเองนั้นมีสิ่งที่ควรละเว้นหรือสิ่งที่ควรปฏิบัติตาม ดังนี้

“พึงละเว้นความชั่ว ๑๐ ประการอันเกิดจากกาม (ราคะ)คือ การล่าสัตว์, การพนัน (เล่นสกา), การหลับกลางวัน, การนินทา,(การหาความสุขเกินพอดีกับ) นารี, สุราเมรัย, ระบายรำฟ้อน, การร้องเพลง, ดนตรี, และการเดินทางไม่มีประโยชน์) และการละเว้นความชั่ว ๘ ประการ อันเกิดจากโทสะ คือ ความฉลาดแกมโกง, ความรุนแรง, การทำร้าย, การอิจฉา, การริษยา, การยึด-ทรัพย์สินอย่างไม่ยุติธรรม (การทำลายทรัพย์สิน), การด่า (เหยียดหยาม),และการทำร้าย”^{๖๔}

จากเนื้อความดังกล่าวนี้ หมายถึง ผู้ปกครองหรือพระราชาก็ต้องรักษาศีลตลอดเวลา โดยเว้นจากความชั่วที่เกิดจากความปรารถนาสุขทั้ง ๑๐ ประการ และที่เกิดจากความโกรธ ๘ ประการ^{๖๕}

^{๖๒} ดูรายละเอียดใน พิน ดอกบัว, **ปวงปรัชญาจีน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๕), หน้า ๘๒, เสถียร โพธิ์นันทะ, **เมธีตะวันออก**, (กรุงเทพมหานคร : หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๘๔-๘๕.

^{๖๓} ดูรายละเอียดใน DK Publishing, **The Politics Book**, (London : Dorling Kinderley Limited, 2013), pp. 36-37, Norman Mecher, **The Great Conversation A Historical Introduction to Philosophy**, (Oxford : Oxford University, Inc., 2007), p. 151.

^{๖๔} ประภัสสร เขียวปัญญา, “การศึกษาเปรียบเทียบกับพระมนุสธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, หน้า ๔๘.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

ความชั่วที่เกิดจากราคะหรือกาม จะเป็นเหตุให้ใช้จ่ายพระราชทรัพย์อย่างไรประโยชน์และเป็นทางแห่งความลุ่มหลง เสียทรัพย์ และควบคุมตนเองไม่ได้ ส่วนความชั่วที่เกิดจากโทสะ จะทำให้เป็นผู้ไม่น่าไว้วางใจ ไม่น่าคบถือ ไม่น่าเคารพและเป็นเหตุให้ปกครองผิดพลาดโดยง่าย ความชั่วเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่พระราชาก็พึงละเว้น หากละเมิดก็เท่ากับขาดจริยธรรมและบุคลิกภาพแห่งความเป็นผู้นำ

๒) คุณธรรมที่พึงปฏิบัติต่อผู้ใต้ปกครอง คือ เป็นบทบาทหน้าที่ด้านคุณธรรมที่ควรปฏิบัติต่อประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นกิจวัตรสำคัญที่ต้องปฏิบัติให้เป็นอุปนิสัย ซึ่งมีหลักปฏิบัติสำคัญ คือ

มีความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ได้แก่ เมื่อประชาชนเกิดความขัดแย้งกัน ผู้ปกครองต้องให้ความเป็นธรรมในเรื่องประโยชน์และการพิจารณาตัดสินข้อขัดแย้งให้เกิดความเป็นธรรม เกิดความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย ดังราชনীติว่า “สภาที่เต็มไปด้วยคนดีชื่อว่าเป็นสภาที่มีความมั่นคง พระราชาที่ทรงยึดมั่นในความถูกต้องยุติธรรมชื่อว่าเป็นพระราชาที่มั่นคง”^{๖๖} ข้อความนี้อธิบายถึง ผู้ปกครองที่มีความยุติธรรมก็จะทำให้การเมืองมีเสถียรภาพและผู้ปกครองก็จะดำรงมั่นคงอยู่ต่อไปได้

มีความนุ่มนวลและอ่อนโยน ได้แก่ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้มีอัธยาศัยนุ่มนวลต่อประชาชน บริหารงานให้เป็นที่พอใจของประชาชน แม้จะเป็นผู้มีอำนาจในการลงโทษทางกฎหมายแก่คนในรัฐก็ต้องให้เกิดความยุติธรรมและทุกฝ่ายพอใจ ดังราชনীติว่า “ผู้เป็นพระราชาถ้ามีความอ่อนโยนก็จะรักษาความเป็นพระราชาไว้ได้”^{๖๗} และพระราชามีความนุ่มนวล ก็จะทำลายความรุนแรงได้ ...จะทำการต่างๆ ได้สำเร็จ”^{๖๘}

มีอารมณ์หนักแน่นมั่นคง ได้แก่ ผู้ปกครองต้องควบคุมอารมณ์ตนเองให้มั่นคงไม่หวั่นไหวในสถานการณ์ต่างๆ และบริหารบ้านเมืองอย่างไม่มีอคติ ตัดสินและแก้ไขปัญหาด้วยยึดธรรมเป็นที่ตั้ง ไม่ใช้อารมณ์แก้ปัญหา ดังราชনীติว่า “ผู้ปกครองต้องมีใจมั่นคงอยู่เสมอทั้งในเวลาทุกข์และสุข”^{๖๙} กล่าวคือ ผู้ปกครองต้องควบคุมอารมณ์ตนเองได้ ไม่หวั่นไหวมีความเที่ยงธรรมในการปฏิบัติต่อทุกคน

มีความเอาใจใส่ประชาชน ได้แก่ ผู้ปกครองนับว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในหมู่ประชาชน หรือเป็นเจ้าชีวิตของทุกคน กล่าวคือ มีอำนาจในการพิจารณาความถูกผิดของประชาชนตามหน้าที่และมีความเด็ดขาดเที่ยงธรรม และมีอำนาจในการปกป้องคุ้มครองประชาชนและป้องกันขจัดสิ่งที่ไม่ดีรวมทั้งการจัดสรรประโยชน์แก่ประชาชนด้านปัจจัยสี่ หรือสวัสดิการต่างๆ อย่างทั่วถึง

^{๖๖} ราชনীติ บทที่ ๓๓ อ้างใน ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ธรรมรัฐ-ธรรมราชา**, หน้า ๔๕.

^{๖๗} ราชনীติ บทที่ ๘๖ อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{๖๘} ราชনীติ บทที่ ๑๓๗ อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{๖๙} ราชনীติ บทที่ ๘๔ อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

มีสัจจะ ได้แก่ ผู้ปกครองต้องมีสัจจะหรือพูดจริง พูดอย่างไรทำอย่างนั้น เพราะการสื่อสารที่ถูกต้องและเป็นທີ່ประทับใจประชาชน จะเป็นທີ່ศรัทธาและเชื่อมั่นของผู้ใต้ปกครอง รวมทั้งการยอมรับความผิดพลาดสัจจะต่อประชาชนว่า บริหารงานผิดพลาดหรือไม่ถูกต้อง การมีสัจจะนี้ก็เป็นการประพฤติดีอย่างหนึ่ง ดังราชনীติว่า “ผู้ปกครองต้องมีความเที่ยงตรงต่อประชาชน และไม่ตรัสสิ่งอันเป็นเท็จกับพวกเขา”^{๗๐}

มีความขยันในการปฏิบัติหน้าที่ ได้แก่ ผู้ปกครองต้องมีความอุตสาหะวิริยะเป็นอย่างยิ่ง ในการบริหารประเทศเหมือนกับการบริหารครอบครัวที่ใหญ่ มีประชาชนเปรียบเหมือนลูกของผู้ปกครอง เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ปกครองต้องมีความรับผิดชอบสูง หากไม่มีความเพียรและความอดทนในการดูแลประชาชน ย่อมบริหารงานได้ไม่สำเร็จ ดังนั้น ผู้ปกครองต้องมีความขยัน ทำงานจริงจัง อดทน พากเพียรสูงมาก ดังราชনীติว่า “ทำงานจริงจัง ไม่ว่างานมากนัก”^{๗๑} และ “แสนเหนื่อยก็ยังทำงานหนักได้เรื่อย ไม่คำนึงถึงความร้อนหนาว แสดงกิริยาอาการว่าพึงพอใจอยู่เสมอ”^{๗๒}

คุณสมบัติด้านคุณธรรมจึงเป็นเครื่องสนับสนุนให้ผู้ปกครองสามารถครองอำนาจได้นาน ผู้ใต้ปกครองจะพอใจยินดี เคารพเทิดทูน ดังบทบัญญัติในมนุธรรมศาสตร์ว่า “ถ้าพระราชปฏิบัติหน้าที่ตามหน้าที่ (ธรรมะ) เป็นอย่างดี จะมีอำนาจเพิ่มขึ้น ราษฎรจะรัก ถ้าปฏิบัติด้วยความไม่ยุติธรรม ก็จะพ่ายแพ้ศัตรู”^{๗๓} และ “หากทรงเอาชนะความอยากและความโกรธ ทรงตัดสันคติต่างๆ ตามธรรมะ (จิตใจของ)”^{๗๔} อาณาประชาราษฎร์จะกลับมาสู่พระองค์ ดังเช่นแม่น้ำ (ไหล) ไปยังมหาสมุทร”^{๗๕}

จะเห็นได้ว่า พันธะทางศีลธรรมหรือคุณธรรมของผู้ปกครองที่พึงปฏิบัติต่อประชาชนจะครอบคลุมพฤติกรรมทั้งด้านกาย วาจาและใจ รวมทั้งการมีความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย มีข้อสังเกตว่า คุณธรรมเหล่านี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ราชনীติ ซึ่งเป็นคัมภีร์เกี่ยวกับแนวคิดการปกครองที่เกิดขึ้นในสมัยหลัง อาจมีเนื้อหาและวิธีปฏิบัติทางการเมืองบางอย่างตรงกับหลักการในพุทธปรัชญา ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนท่าทีของแนวคิดทางการเมืองของฮินดูที่เน้นการใช้ศัสตราอาวุธนำการเมือง มาใช้คุณธรรม

^{๗๐} ราชনীติ บทที่ ๘๕ อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

^{๗๑} ราชনীติ บทที่ ๑๒ อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

^{๗๒} ราชনীติ บทที่ ๑๗ อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

^{๗๓} ประภัสสร เขียวปัญญา, “การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พระมนุธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๕๑.

^{๗๔} คำว่า ธรรมะ ในที่นี้น่าจะมีความหมายว่า “หน้าที่” หรือ “ความถูกต้อง” หากแปลว่า หมายถึง “จิตใจ” ตามข้อความในวงเล็บ อาจจะไม่ตรงทีเดียว เพราะจะกลายเป็นตัดสันคติ ตามความคิด อารมณ์ ความรู้สึกของประชาราษฎร์ ไม่ยึดหลักนิติรัฐ=ผู้เขียน

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

ในการปกครอง เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน และการใช้แนวคิดทางการเมืองที่อิงมิติอำนาจเหนือธรรมชาติเพียงอย่างเดียว อาจจะไม่มีประสิทธิภาพและไม่ตรงกับชีวิตจริงในการเมือง จึงต้องปรับเปลี่ยนท่าทีด้านหลักการปฏิบัติของผู้ปกครองให้มีความสอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้น หรือส่วนหนึ่งอาจจะเป็นการพัฒนาการแนวคิดทางการเมือง กล่าวคือทั้งแนวคิดปรัชญาฮินดูและพุทธปรัชญาอาจจะผสมผสานกันในการนำมาปฏิบัติ เนื่องจากมีกำเนิดความคิดมาจากแหล่งเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของวุฒินันท์ กันทะเตียน ระบุว่า แนวคิดด้านการปกครองของฮินดูกับพุทธปรัชญา มีปฏิสัมพันธ์กันทั้งในลักษณะร่วมกันหรือเหมือนกัน สนับสนุนกันและมีแนวคิดเป็นลักษณะเฉพาะหรือเป็นเอกลักษณ์ของตนซึ่งมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง^{๗๖}

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้ปกครองแบบฮินดู สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

(๑) ผู้ปกครองเป็นคนของเทพเจ้า คือ พระพรหมเป็นผู้สร้างผู้ปกครองขึ้นมาสังกัดวรรณะกษัตริย์เท่านั้น ประชาชนคนวรรณะอื่นจะไม่มีสิทธิ์เป็นผู้ปกครองคุณลักษณะของผู้ปกครองสามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ แบบธรรมราชา ได้แก่ ผู้ปกครองทำหน้าที่ตามธรรมะหรือหน้าที่ของวรรณะกษัตริย์โดยมีหน้าที่หลักคือปกครองรัฐและเป็นนักรบ และแบบเทวราชา ได้แก่ ผู้ปกครองที่ใช้อำนาจตามการบงการของเทพเจ้าต่างๆ ผู้ปกครองจึงมีคุณลักษณะความเป็นธรรมราชาและเทวราชาอยู่ในคนเดียวกัน หมายถึง ราชาหรือผู้ปกครองที่ใช้อำนาจตามหน้าที่ที่เทพเจ้ากำหนดให้ อำนาจที่แท้จริงไม่มีในผู้ปกครอง แต่อำนาจเทพเจ้ายิ่งใหญ่กว่าผู้ปกครอง ซึ่งแตกต่างจากพุทธปรัชญาที่ยอมรับว่า อำนาจที่ยิ่งใหญ่คือ อำนาจแห่งธรรม ผู้ปกครองจะยิ่งใหญ่และมีอำนาจได้ก็ต้องใช้ธรรมเป็นอำนาจเท่านั้น ธรรมจะเกิดขึ้นได้เพราะผู้ปกครองเป็นผู้ปฏิบัติและเป็นผู้สร้างคุณธรรมขึ้นมาในตนเอง ไม่ใช่เทพเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้น

(๒) การใช้อำนาจของพราหมณ์และกษัตริย์ คือ ตามบทบัญญัติของฮินดู พราหมณ์มีหน้าที่ให้การศึกษาแก่กษัตริย์ ในเชิงความสัมพันธ์ดูเหมือนพราหมณ์จะมีอำนาจกว่ากษัตริย์ทุกด้าน แต่ในการบริหารการปกครองหรือการใช้อำนาจทางการเมืองแล้ว แม้กษัตริย์จะต้องอาศัยการศึกษาและการปรึกษากิจการบ้านเมืองจากวรรณะพราหมณ์และมีอำนาจอยู่ในขอบเขตจำกัดก็ตาม ถ้ามองในแง่การเมืองการปกครองแล้ว กษัตริย์ก็ยังเป็นองค์ประกอบของรัฐที่มีฐานะสูงส่งและมีความสำคัญมากต่อความเป็นไปของรัฐ มีอำนาจอธิปไตยในการปกครองและเป็นศูนย์กลางทางการเมือง เนื่องจากกษัตริย์หรือพระราชผู้ปกครองมีหน้าที่ปกป้องวรรณะต่างๆ และมอบหมายหน้าที่ (ธรรมะ) ให้แก่ทุกวรรณะ ตลอดจนการกำหนดโทษที่เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ดังมนูธรรมศาสตร์ว่า “พระราชามีหน้าที่

^{๗๖} ดูรายละเอียดใน วุฒินันท์ กันทะเตียน, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ราชনীติ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๔๐๗-๔๑๐.

ปกป้องวรรณะทั้งหลาย และให้วรรณะต่างๆ ทำหน้าที่ของตน กำหนดโทษให้ผู้ฝ่าฝืน...”^{๗๗} และพรหมณ์แม้จะสูงส่งทางความคิดหรือมีปัญหาเป็นอาวุธ แต่ก็ขาดกำลังกองทัพหรือศัสตราวุธที่ใช้ในการควบคุมบังคับผู้อื่น ไม่เหมือนกษัตริย์ที่มีกำลังกองทัพ จึงเป็นแสนยานุภาพที่ทำให้ทุกฝ่ายต้องยอมอยู่ในอำนาจ และบางครั้งกษัตริย์ก็หลงในอำนาจและยึดมั่นในหน้าที่ความเป็นนักรบใช้แต่ศัสตราวุธมากกว่าปัญหาหรือคุณธรรมจนทำให้คนจำนวนมากสูญเสียชีวิตในสงคราม อย่างไรก็ตาม การเป็นนักรบที่ชนะในสงครามและครอบครองอาณาจักรได้มากนับว่าเป็นยอดของกษัตริย์แบบฮินดู

(๓) ธรรมะหรือหน้าที่ตามเจตจำนงเทพเจ้า คือ การเป็นผู้ปกครองจะมีหน้าที่และคุณธรรมประจำหน้าที่ควบคู่กันไป คุณธรรมหรือหน้าที่สำคัญ คือ หลักการควบคุมตนเองและหลักการที่พึงปฏิบัติต่อผู้สวามิภักดิ์และผู้ใต้ปกครอง จัดว่าเป็นจุดหมายของสังคมการเมืองแบบฮินดู คำว่าคุณธรรมหรือธรรมในความหมายของฮินดูตามที่ได้อธิบายมาคือ หน้าที่ของผู้ปกครองที่ต้องปฏิบัติเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมายทางการเมืองและเป้าหมายของชีวิต เช่น ผู้ปกครองต้องบูชายัญ และการบูชายัญนั้นต้องฆ่าสัตว์อื่นเพื่อเป็นเครื่องบูชายัญ การบูชายัญนี้จัดเป็นหน้าที่หรือการทรงธรรมและเป็นความดีแบบฮินดู ดังนั้น การบูชายัญจึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่งเพื่อไปสู่เป้าหมายทางการเมืองและความดีแห่งชีวิต แม้จะทำลายสัตว์อื่นก็จัดว่าเป็นความดี ซึ่งพุทธปรัชญาจะเห็นแย้งในเรื่องนี้ว่าการทำลายสัตว์อื่นเพื่อไปสู่เป้าหมายของชีวิตคงไม่ใช่วิธีการที่ดี เพราะเป็นการทำลายชีวิตของสัตว์อื่น และสัตว์อื่นก็รักตนเองเหมือนกับมนุษย์ จึงควรมีคุณธรรมคือความเมตตาต่อสรรพสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์อื่นด้วยกาย วาจาและใจ

๒.๔ หลักการปกครอง

หลักการปกครองเป็นแนวคิดที่ครอบคลุมจริยธรรมทางการเมือง มีสองส่วนสำคัญ คือ (๑) จริยศาสตร์ส่วนตัว ได้แก่ หลักปฏิบัติในฐานะเป็นคุณธรรมส่วนตัว ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและหน้าที่ในฐานะเป็นบุคคลสาธารณะหรือเป็นคนของประชาชน และ (๒) จริยศาสตร์ด้านสังคม ได้แก่ หลักที่ปฏิบัติต่อผู้ใต้ปกครอง โดยกำหนดเป็นหลักการ วิธีการ และเป้าหมายทางการเมือง ที่มีวัตถุประสงค์ให้เกิดประโยชน์ในสังคมการเมือง ในบทนี้จะศึกษาวิเคราะห์ประเด็นสำคัญดังนี้คือ บทบาท หน้าที่หรือภารกิจประจำวันของผู้ปกครอง รูปแบบการปกครองและอำนาจอธิปไตย แนวคิดทางการเมืองด้านต่างๆ คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านความมั่นคงของรัฐ ด้านการสงครามและการขยายอาณาเขต ซึ่งผู้วิจัยจะได้อธิบายในแต่ละประเด็นต่อไป

^{๗๗} ประภัศสร เจริญปัญญา, “การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พระมนุธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๗๖.

๒.๔.๑ บทบาท หน้าที่ และภารกิจประจำวันของผู้ปกครอง

ในปรัชญาฮินดูกำหนดไว้ว่า ผู้ปกครองต้องปฏิบัติหน้าที่ทางการเมืองประจำวันทั้งภารกิจส่วนตัวและภารกิจที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้ใต้ปกครอง ซึ่งเป็นบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ปกครองหรือกษัตริย์ในการบริหารบ้านเมือง เป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยตรงและสิ่งที่ควรปฏิบัติต่อประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นกิจวัตรสำคัญที่ต้องปฏิบัติให้เป็นอุปนิสัย โดยมีหลักปฏิบัติตามที่ปรากฏในมนูธรรมศาสตร์ดังนี้

๑) ต้องตื่นบรรทมแต่เช้าตรู่ บูชาพรหมณ์ผู้ทรงไตรวิทยาและความรู้ในการเมืองและปฏิบัติตามคำแนะนำ

๒) ปฏิบัติพิธีชำระบาปส่วนตัว มีพระทัยสงบนิ่ง (สมาธิ) บูชายัญลงในไฟแล้ว จากนั้นจึงไปสู่ห้องพระโรง (ที่ทำงาน)

๓) สอนองประชาราษฎร์ (ให้คนเข้าเฝ้า)

๔) ปรีกษาหารือกับบรรดาอำมาตย์

๕) ถึงเที่ยงวันและเที่ยงคืนพักพระวรกายหายเหนื่อยแล้ว ทรงตริตรองธรรมะ กามะ และอรรณะ หรือหลักธรรมสำคัญของฮินดู โดยพระองค์เองหรือกับอำมาตย์ของพระองค์

๖) จากนั้นทรงบริหารร่างกาย ทรงसन แล้วเสวยพระกระยาหาร (ตอนเที่ยงวัน) ซึ่งเป็นพระกระยาหารที่ตรวจสอบความปลอดภัยแล้วและได้เสกมนต์ทำลายพิษร้ายแล้ว

๗) หลังจากเสวยแล้ว อาจทรงเกษมสำราญกับเหล่าชายาในที่ประทับ

๘) พิจารณา ตรวจ (คำนึงถึง) พระราชกรณียกิจในเวลาอันสมควร

๙) ทรงประดับด้วยฉลองพระองค์แห่งพระราชฯ แล้วทรงทอดพระเนตรยุทโธธา รถม้า ช้างม้า และศัตราวุธและยุทโธปกรณ์

๑๐) ปฏิบัติพิธีบูชาในยามสนธยา รับฟังรายงานจากผู้ปฏิบัติกรารายงานความลับและสายลับ ในห้องส่วนภายในที่ประทับ

๑๑) เสด็จไปห้องลับ (อีกห้องหนึ่ง) โดยให้คนออกไป แล้วเสด็จดำเนินไปสู่ที่ประทับห้อมล้อมด้วยนางกำนัล เพื่อเสวยพระกระยาหารอีกครั้ง

๑๒) เมื่อเสวยพระยาหาร (ครั้งที่สอง) แล้ว ทรงเกษมสำราญจากเสียงดนตรี จึงบรรทมและตื่นบรรทมในเวลาที่เหมาะสม^{๗๘}

^{๗๘} ประภัสสร เขียวปัญญา, “การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พระมนูธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔๙-๕๐. (ผู้เขียน เรียบเรียงปรับแก้ไขสำนวนบางส่วน)

ในคัมภีร์อรรถศาสตร์ของเกาฏิลยะ ได้แบ่งภารกิจประจำวันของผู้ปกครองออกเป็นภารกิจในภาคกลางวันและในภาคกลางคืน โดยแบ่งออกเป็นภาคละ ๘ ช่วงเวลา หลักปฏิบัติดังกล่าวไม่แตกต่างจากหลักการในคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ เพียงแต่แบ่งเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ให้มีความชัดเจนขึ้น^{๗๙} และในการเมืองยุคนี้เป็นการนำแนวคิดการเมืองฮินดูมาปกครองในสังคมการเมืองอย่างแท้จริง

จากหลักปฏิบัติประจำวันเหล่านี้ สามารถสรุปหลักจริยศาสตร์ทางการเมืองหรือภารกิจของผู้ปกครองที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายต่างๆ ได้ดังนี้ คือ ๑) ศึกษาหลักธรรมและทำพิธีกรรมทางศาสนา ๒) มีหน้าที่ด้านการบริหาร ได้แก่ ดูแลความมั่นคงของรัฐ ดูแลเรื่องเศรษฐกิจ ๓) ปกป้องพราหมณ์ในการบริหารบ้านเมือง ๔) พิจารณาตัดสินคดีความหรือทำหน้าที่ด้านตุลาการ และ ๕) ทำภารกิจส่วนตัว เช่น การกิน การนอน การอาบน้ำ การแต่งตัว เป็นต้น

ผู้เขียนเห็นว่า ภารกิจสำคัญของผู้ปกครองตามบทบาทหน้าที่เหล่านี้ มีหลักปฏิบัติที่เป็นภารกิจส่วนตัวและเป็นหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อผู้ใต้ปกครอง โดยหน้าที่ทั้งสองส่วนนี้จะมีความเชื่อมโยงเกี่ยวประเด็นต่อไปนี้

(๑) ความเชื่อกับกำเนิดจริยธรรม หมายถึง ในแต่ละวันผู้ปกครองต้องเกี่ยวข้องกับพราหมณ์ในฐานะเป็นผู้มีหน้าที่ทำพิธีกรรมให้ผู้ปกครองได้เชื่อมโยงกับอำนาจเทพเจ้าต่างๆ ตามที่ตนเคารพศรัทธา เพราะเป็นไปตามกฎกติกาหรือหลักปฏิบัติตามคติของฮินดู และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ปกครองมีพลังอำนาจในการปฏิบัติหน้าที่อย่างมั่นใจ นอกจากนี้ ผู้ปกครองต้องประกอบพิธีบูชาขัณฑ์ เพื่อให้เทพเจ้าพอใจและประทานพรอันอเนกสิ่งที่ดีงามให้ จะเห็นได้ว่า บทบาทหน้าที่และจริยธรรมของผู้ปกครองเกิดจากอำนาจความเชื่อทางอภิปรัชญาตามคติของฮินดู หากผู้ปกครองไม่มีความเชื่อดังกล่าวจริยธรรมก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ กล่าวคือ ผู้ปกครองจะทำสิ่งใดจะขึ้นอยู่กับอำนาจเหนือธรรมชาติหรือเทพเจ้ากำกับกับอำนาจทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติดังกล่าวเป็นเพียงวิถีแห่งความเชื่อ และยังไม่สามารถยืนยันได้ว่า การปกครองนั้นเป็นอำนาจของเทพเจ้าจริงๆ

(๒) ความดีสูงสุดทางการเมือง หมายถึง เป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามคติของฮินดู คือ การปฏิบัติเพื่อเข้าไปสู่ความเป็นพรหมันหรือความเป็นหนึ่งเดียวกับเทพเจ้า^{๘๐} การที่จะเข้าถึงเป้าหมายนั้นก็ต้องปฏิบัติตามหน้าที่ของแต่ละวรรณะ สำหรับผู้ปกครองก็ต้องยึดมั่นในบทบาทหน้าที่และ

^{๗๙} ดูรายละเอียดใน Radhakrishna Choudhary, *Kautilya's Political Ideas and Institution*, (India : Choukhamba Sanskrit Series Offices., 1971), pp.71-73, Kautilya, *The Arthashastra*, tran. by L.N. Rangarajan, (Delhi : Penguin Books,1992), pp. 14-148,

^{๘๐} ดูรายละเอียดเรื่อง “พรหมัน อาตมัน” ใน S. Radhakrishnan, *Indian Philosophy Volume 1*, (New Delhi : Oxford University Press, 2007), pp. 163-181.

ภารกิจของตนเอง ภารกิจต่างๆ นั้นเป็นวิธีการหรือเครื่องมือเพื่อไปสู่เป้าหมายทางการเมืองดังกล่าว ซึ่งประกอบด้วยส่วนสำคัญดังนี้

ก. พิธีกรรมในหลักศาสนา ได้แก่ การบูชาพราหมณ์ ศีกษาทบทวนคำสอนศาสนาหรือพระเวท และบูชาฮินดู ประเด็นนี้เป็นหลักจริยศาสตร์ส่วนตัวที่เชื่อมโยงกับการไปสู่เป้าหมายทางการเมือง โดยอาศัยความเชื่อในอำนาจเทพเจ้าเป็นเงื่อนไขไปสู่เป้าหมายการเมืองและอุดมคติชีวิตแบบฮินดู

ข. การปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครอง ได้แก่ การทำหน้านั้นเป็นไปตามเจตจำนงของเทพเจ้าที่สร้างกษัตริย์ขึ้นมาให้เป็นผู้ปกครองและเป็นนักรบใช้อำนาจได้อย่างชอบธรรมทั้งด้านการบริหาร การตุลาการ คุณสมบัติของผู้ปกครองก็คือความเป็นธรรมราชาและเทวราชา วิธีการเหล่านี้มุ่งสู่เป้าหมายทางการเมืองในโลกมนุษย์ตามเจตจำนงของเทพเจ้านั่นเอง

มีข้อสังเกตว่า แม้แนวคิดฮินดูจะเป็นแบบจิตนิยม เพราะวิธีปฏิบัติทางการเมืองต้องใช้การสื่อสารทางจิตเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงไปสู่เทพเจ้า แต่วิธีปฏิบัติและวิถีชีวิตบางข้อของผู้ปกครอง ก็มีลักษณะเป็นวัตถุนิยมแบบโลกายัต เช่น การมีสตรี (นางสนมกำนัล) เป็นบริวารหอมล้อมอำนวยความสะดวกทางประสาทสัมผัสต่างๆ ให้แก่ผู้ปกครองในห้องลับส่วนตัว โดยผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องต้องออกไปข้างนอก จึงเป็นวิธีปฏิบัติแบบวัตถุนิยม หรือการใช้ชีวิตแบบชาวจารวากหรือโลกายัตที่มีเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือ ความสุขจากวัตถุ วิธีปฏิบัติภายใต้ความเชื่อแบบวัตถุนิยมนี้ อาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาจริยธรรมทางการเมือง คือ เมื่อผู้ปกครองหลงใหลในวัตถุหรือยึดมั่นพัวพันในความสุขจากประสาทสัมผัสจนสุดโต่ง อาจจะทำให้เกิดความโลภอย่างหนัก และแสวงหาวัตถุเพื่อบำรุงบำเรอตนเองจนลืมนึกเอาใจใส่ประชาชนๆ ก็จะทำให้เกิดความไว้วางใจและไม่มีศรัทธาในตัวผู้ปกครองจะนำไปสู่การขาดเสถียรภาพทางการเมืองหรือผู้ปกครองไม่สามารถปกครองตนเองได้ และก็จะปกครองประชาชนไม่ได้เช่นกัน

๒.๔.๒ หลักการหรือวิธีการปกครอง

หลักการหรือวิธีการปกครองแบบฮินดูเป็นสิ่งที่ควบคู่กันในการเมืองการปกครอง หลักการหมายถึง หลักปฏิบัติที่ผู้ปกครองพึงปฏิบัติในการบริหารบ้านเมือง ครอบคลุมถึงหลักการปฏิบัติส่วนตัวของผู้ปกครองและหลักปฏิบัติต่อประชาชน ส่วนวิธีการนั้น หมายถึง วิธีปฏิบัติงานหรือการแสดงบทบาทหน้าที่ด้านการเมืองในด้านต่างๆ

สำหรับหลักการและวิธีการปกครองในความหมายนี้ ผู้เขียนจะสรุปหลักการหรือวิธีการโดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ การปกครองแบบเทวราชาและการปกครองแบบธรรมราชา ซึ่งถือว่าเป็นหลักการ เป็นวิธีการและเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองที่ครอบคลุมด้านต่างๆ ดังนี้

ก. การปกครองแบบเทวราชา ได้แก่ ผู้ปกครองมีสถานะเป็นอวตารหรือเป็นส่วนหนึ่งของเทพเจ้า มาทำหน้าที่ปกครองโลกมนุษย์แทนเทพเจ้า อำนาจของเทพเจ้าเหล่านั้นกลายสภาพมาเป็นอำนาจการบริหารของผู้ปกครอง ซึ่งสามารถวิเคราะห์หลักการและวิธีการปกครองโดยพิจารณาจากอำนาจเทพเจ้าเหล่านั้นได้ดังนี้

(๑) ด้านการบริหาร ได้แก่ ผู้ปกครองต้องรู้จักวิธีการบริหารทั้งวิธีการแบบใช้เดชอำนาจและวิธีการประนีประนอม ลงโทษผู้ที่ควรลงโทษ ยกย่องคนที่มีคุณงามความดี ดังบทบาทของพระอินทร์ผู้เป็นใหญ่แห่งเหล่าเทพเจ้าใช้วิธีการปกครองโดยวิธีข่มและวิธียกย่อง

๒) ด้านเศรษฐกิจและการคลัง ได้แก่ มีระบบจัดเก็บภาษีอากรหรือเก็บเงินประชาชนโดยชอบธรรม ที่ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ประชาชน ดังพระอาทิตย์ที่แผดเผาเฉพาะผิวน้ำ หรือเช่นเดียวกับทะเลที่ไม่หวังให้แม่น้ำไหลมาเติมทะเลให้เต็ม

๓) มีระบบสืบราชการลับ ได้แก่ มีหน่วยสืบราชการลับหรือมีการส่งคนไปสืบราชการลับในที่ต่างๆ เพื่อป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับรัฐ เช่นเดียวกับพระพายหรือลมที่พัดชอกแซกไปในสรรพสัตว์หรือในที่ต่างๆ

๔) มีระบบกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ มีระบบการตัดสินลงโทษผู้ทำผิดกฎหมายบ้านเมือง พิจารณาการลงโทษอย่างเที่ยงธรรมไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ดังพระยายมผู้เป็นใหญ่ในศาลเทวโลก

๕) มีภาวะผู้นำที่ดี ได้แก่ กษัตริย์ต้องมีภาวะผู้นำตามหน้าที่ของการเป็นนักปกครองและนักรบ มีความชอบธรรมในการบริหารบ้านเมือง ดังพระจันทร์วันเพ็ญที่ประชาชนได้เห็นแล้วสบายใจ

๖) มีกองทัพที่เข้มแข็ง ได้แก่ มีระบบความมั่นคงของชาติ โดยมีกองทัพที่มีแสนยานุภาพ มีประสิทธิภาพในการปกป้อง ป้องกันประเทศและคุ้มครองปกป้องประชาชนทุกแห่งทั้งในและนอกกรุง อย่างเท่าเทียมกัน ดังภูมิเทพหรือเทพรักษาแผ่นดิน นอกจากนั้น ต้องเอาใจใส่กองทัพหรือนักรบ มอบบำเหน็จรางวัลให้ ดังพระวรุณหรือฝนที่คอยให้ความเย็นสบาย

วิธีการปกครองแบบเทวาราชาดังกล่าวมา เป็นการแสดงบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองตามข้อยืนยันที่ว่า เทพเจ้าเป็นผู้สร้างกษัตริย์ขึ้นมาให้เป็นผู้มีอำนาจและเป็นผู้ปกครองแทนเทพเจ้า พร้อมทั้งได้รับอำนาจจากเทพเจ้าทั้งแปดองค์มาเป็นแนวทางในการบริหารบ้านเมือง^{๘๑} และจากบทบาทของเทพเจ้า กลายมาเป็นหลักการและบทบาททางการเมืองของผู้ปกครองซึ่งเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามความเชื่อ และยึดแบบอย่างมาจากพระมนูซึ่งเป็นกษัตริย์องค์แรก ที่ให้ความสำคัญด้านการปกครอง

^{๘๑} David J. Kalupahana, *The Wheel of Morals DHAMMA-CAKKA*, (Sri Lanka : Ajith Printers (Pvt) Ltd., 2008), pp. 9-11.

และกฎหมายในฐานะเป็นอำนาจจากเทพสูงสุด ได้แก่ พระพรหม^{๘๒} หลักการปกครองนี้ เป็นการปกครองโดยพึ่งอำนาจเทพเจ้า และแสดงบทบาททางการเมืองเหมือนการแสดงอำนาจของเทพเจ้า ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวไว้ในประเด็นคุณสมบัติของผู้ปกครองแบบเทวราชา

การอ้างอำนาจเทพเจ้าก็มีส่วนที่อยู่ข้าง ถ้าผู้ปกครองและประชาชนในรัฐมีความเชื่อในอำนาจเทพเจ้าอย่างแท้จริง ก็จะทำให้เกิดความเคารพยำเกรงต่ออำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้านั้น และประพฤติดนอยู่ภายใต้กติกาทางการเมือง ในขณะที่เดียวกันก็มีข้อบกพร่องเช่นกันกล่าวคือ ประชาชนอาจจะสวดมนต์อ้อนวอนบวงสรวงรอคอยเพื่อพึ่งแต่อำนาจเทพเจ้า ไม่มุ่งพัฒนาและพึ่งตนเองก็จะกลายเป็นคนขาดความรู้ สติปัญญาในการดำเนินชีวิตและไม่สามารถเข้าถึงชีวิตจริงในสังคมการเมืองได้

ข. การปกครองแบบธรรมราชา ได้แก่ การปกครองโดยยึดมั่นในหน้าที่ของผู้ปกครองเป็นหลัก เนื่องจากหน้าที่คือธรรมตามวาระที่ต้องปฏิบัติตาม ดังมนุธรรมศาสตร์ว่า “พระราชาได้ถูกสร้างขึ้น(หรือเป็น) ผู้ปกครองวาระทั้งหลายและระเบียบต่างๆ ผู้มอบหมายธรรมะ (หน้าที่) ต่างๆ ของทุกคนตามฐานะ”^{๘๓} หรือ “พระราชามีหน้าที่ปกป้องวาระทั้งหลาย และในวาระต่างๆ ทำหน้าที่ของตนเอง กำหนดโทษให้ผู้ฝ่าฝืน เป็นหน้าที่ทางศาสนาของฮินดูโดยตรง”^{๘๔}

นอกจากนั้น ในคัมภีร์อรรถศาสตร์ กล่าวถึง ธรรมหรือหน้าที่ของผู้ปกครองหรือพระราชาที่พึงประพฤติต่อประชาชน มีใจความดังนี้

พระราชาพึงทรงประพฤติประโยชน์อันเป็นที่พอใจของประชาชนด้วยหน้าที่ทั้งหลาย คือ ด้วยธรรมะของพระองค์เอง ด้วยการอนุเคราะห์การงาน ด้วยการยกเว้นค่าภาษี ด้วยการบริจาคทาน และด้วยการให้เกียรติ และพระองค์พึงสนับสนุนพรรคที่พึงสนับสนุนตามคำที่ได้ตรัสไว้ พระองค์พึงกระทำความเพียรเสมอๆ เพราะว่าพระราชาผู้ไม่น่าไว้วางใจ ผู้ไม่รักษาคำพูดย่อมเป็นผู้มีความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์แก่ประชาชนทั้งของตนเองและของศัตรู ด้วยเหตุนี้ พระราชาพึงรักษาศิล พึงแต่งกาย พึงพูดภาษา และพึงมีการประพฤติปฏิบัติเช่นเดียวกับ

^{๘๒} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), สลายความขัดแย้ง นิติศาสตร์-รัฐศาสตร์-เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐-๖๑.

^{๘๓} ประภัสสร เสริฐปัญญา, “การศึกษาเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระมนุธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๗๖.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

ประชาชน พระองค์พึงปฏิบัติตามความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนในการจัดงานประจำชาติ งานทางศาสนา งานชุมนุม งานสมโภช และงานรื่นเริงต่างๆ^{๘๕}

ราชธรรมตามความหมายนี้มุ่งหมายให้ผู้ปกครองมีคุณธรรมในการปกครองตนเอง และดูแลผู้ใต้ปกครองครอบคลุมทั้งด้านกาย วาจาและใจ เป็นการเน้นพันธะทางศีลธรรมที่พึงปฏิบัติต่อประชาชน

จะเห็นได้ว่า การปกครองแบบธรรมราชาหรือความเป็นธรรมราชาแบบฮินดู ก็คือผู้ปกครองทำตามราชธรรมหรือหน้าที่ประจำวรรณะกษัตริย์ตามความประสงค์ของเทพเจ้า กษัตริย์มีหน้าที่เป็นนักรบทำสงครามแม้จะเป็นสงครามทำลายล้างระหว่างญาติ หากทำสงครามเพื่อได้ครองอำนาจก็เป็นการทำหน้าที่โดยชอบธรรม ดังตัวอย่างพระกฤษณะสอนอรชุนในภควัด-คีตาว่า “ในฐานะที่เป็นกษัตริย์จำเป็นต้องมีราชอาณาจักรมาปกครอง เนื่องจากกษัตริย์ไม่สามารถทำหน้าที่อื่นได้ แต่อรจุนะ (อรชุน) ทรงไม่มีราชอาณาจักร โอกาสทั้งหมดของอรจุนะที่จะได้รับราชอาณาจักรอยู่ที่การต้องสู้รบกับบรรดาญาติพี่น้องและยึดครองราชอาณาจักร อันเป็นมรดกจากพระบิดากลับคืนมา”^{๘๖} จากข้อความนี้เป็นแนวคิดที่ยืนยันว่า ธรรมราชาในทัศนะของฮินดู ก็คือ ผู้ปกครองหรือราชาที่ทำหน้าที่ของตนอย่างชอบธรรมและบริหารจัดการหน้าที่วาระต่างๆ ให้เป็นไปตามความประสงค์ของเทพเจ้า

ในยุคต่อมา ปรัชญาฮินดูก็ได้พัฒนาหลักราชธรรมหรือหน้าที่ของผู้ปกครอง ให้มีคุณธรรมกำกับหน้าที่ หรือหน้าที่กับคุณธรรมต้องเป็นสิ่งควบคู่กัน ข้อความบางแห่งในภควัดคีตา ได้ระบุคุณสมบัติและหน้าที่ของผู้ปกครองไว้ควบคู่กัน เช่น ความกล้าหาญ, การมีพลังความคิด, ความมั่นคงทางอารมณ์, และหน้าที่การปกป้องประชาชนจากศัตรูภายนอก เป็นต้น^{๘๗} ในราชনীติและคัมภีร์อรรถศาสตร์ก็ได้ระบุราชธรรมไว้ไม่แตกต่างจากราชธรรมหรือทศพิธราชธรรมในพุทธปรัชญา จึงเป็นการเปลี่ยนท่าทีจากราชธรรมแบบฮินดูให้กลมกลืนหรือสอดคล้องกับราชธรรมแบบพุทธปรัชญา ทั้งนี้เพื่อให้หลักคุณธรรมเป็นเครื่องสนับสนุนให้การเมืองเป็นที่ยอมรับ และมีความชอบธรรมในทางเมืองหรือเปลี่ยนนโยบายทางการเมือง จากการสู้รบด้วยอาวุธมาเป็นการสู้รบด้วยความดีงามหรือคุณธรรม

^{๘๕} Kautilya, *Arthasastra*, (Lahore : The Bombay Sanskrit Press, 1923), p.7. อ้างใน ทศนิยม สีนสกุล, “ราชธรรมและจักรพรรดิวัตรในคติอินเดีย”, ในวารสารอักษรศาสตร์, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ (ม.ค.๒๕๓๐) : ๑๒.

^{๘๖} พระกฤษณะคุนเจ้า เอ.ซี.บัคิเวตันธะ สวะมิ พระบุพาทะ, *ภควัด-คีตา ฉบับเดิม*, แปลโดย กฤษณะสังคีตทาน, (มูลนิธินานาชาติเพื่อคริสณะจิตสำนึก. ม.ป.ป.), หน้า ๕๕, คำว่า “อรชุน” ใน “ภควัด-คีตา ฉบับเดิม” นี้ เขียนเป็น “อารจุนะ”

^{๘๗} BG XVIII. 43. and BG VIII.44. In Kedar Nath Tiwari, *Classical Indian Ethical Thought*, (Delhi : Motilal Jainendra Prakash Jain at Shri Jainendra Press, 2007), pp. 93-94.

๒.๕ รูปแบบการปกครอง

ในการปกครองแบบฮินดูตั้งแต่ยุคอินเดียโบราณ มาจนถึงยุคพุทธกาลและหลังพุทธกาล หากพิจารณาถึงบริบทหรือสภาวะแวดล้อมทางการเมืองในขณะนั้น จะมีรูปแบบการปกครองที่สำคัญอยู่ ๒ รูปแบบ คือ การปกครองแบบราชาธิปไตยและการปกครองแบบสาธารณรัฐหรือรูปแบบสามัคคีธรรม ทั้งสองแบบนี้ก็มีวิธีปฏิบัติทางการเมืองการปกครองที่แตกต่างกัน ในบทนี้ผู้เขียนจะได้อธิบายถึงรูปแบบการปกครองทั้งสองว่า มีวิธีการปฏิบัติและเกิดปัญหาทางการเมืองอย่างไร

๒.๕.๑ ระบอบราชาธิปไตย

ระบอบราชาธิปไตย เป็นระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นประมุข มีพัฒนาการมายาวนานในดินแดนต่างๆ กษัตริย์ หมายถึง ผู้เป็นใหญ่หรือผู้นำของชุมชนและสังคม โดยอาจเป็นหัวหน้าเผ่าที่สืบทอดอำนาจมาจากบรรพบุรุษ หรือได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกของเผ่าหรือชุมชน คุณสมบัติสำคัญที่สุดของผู้นำคือ การเป็นนักรบที่เก่งกล้าสามารถดูแลและปกป้องคนในสังคมให้พ้นจากการถูกบุคคลภายนอกรุกราน รักษา ปกครองรัฐและประชาชนให้มีชีวิตอยู่อย่างปรกติสุข^{๘๘}

แนวคิดในปรัชญาฮินดูจะพบว่า มีการกล่าวถึงผู้ปกครองแบบราชาธิปไตยมาเป็นเวลานาน^{๘๙} พร้อมกับการเกิดขึ้นของคำสอนศาสนาฮินดูก็ได้ ข้อยืนยันกำเนิดราชาธิปไตยในปรัชญาฮินดูนั้น พิจารณาจากที่มีการกำหนดสถานะของบุคคลที่จะมาเป็นผู้ปกครองนั้นต้องเป็นวรรณะกษัตริย์เท่านั้น และกษัตริย์จะเป็นผู้มีอำนาจอธิปไตยอันสูงสุดในการปกครองรัฐ ดังในคัมภีร์พระเวทได้กล่าวถึงระบบการปกครองโดยกษัตริย์ประเภทต่างๆ ตั้งแต่ระดับราชา มหาราชา จนถึงพระเจ้าจักรพรรดิ^{๙๐} และคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ของฮินดู ได้กล่าวถึงพระเจ้าแผ่นดินว่า พระเจ้าแผ่นดินมาจากวรรณะกษัตริย์^{๙๑} จึงมีความรุ่งโรจน์เหนือสัตว์โลกทั้งหมด^{๙๒} ดังนั้น มนุษย์จึงต้องยำเกรงเชื่อฟัง^{๙๓}

^{๘๘} ราชบัณฑิตยสถาน, ราชวงศ์แห่งมหาอำนาจยุโรป ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ : กษัตริย์และสมเด็จพระราชินีนาถ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๙.

^{๘๙} ดูรายละเอียดใน A. L. Basham, The Wonder That Was India, pp. 82-89. และ N. N. Bhattacharyya, Ancient Indian History and Civilization : Trends and Perspectives, (New Delhi : Lohia Composing Agency, 1988), pp. 111-114.

^{๙๐} ดูรายละเอียดใน บรรจบ บรรณรุจิ, ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ, หน้า ๗๓ และ หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๙๑} ประภัสสร เจริญปัญญา, “การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พระมนูธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔๕.

^{๙๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{๙๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

และกษัตริย์มีหน้าที่ปกครองดูแลประชาชน ดังข้อความว่า “ป้องกันประชาชน บริจาคทาน บูชายัญ ศึกษาศาสตร์และความผูกพันจากวัตถุแห่งผัสสะเป็นต้นคือหน้าที่ของกษัตริย์”^{๙๔} และทำหน้าที่เป็น “นักรบ” ดังข้อความในคัมภีร์ภควัทคีตา ในอถิยายที่ ๑๘ ว่า “หน้าที่ของกษัตริย์ที่เกิดจากนิสสัยเดิม คือ ความกล้าหาญ ทรงเดช ความมั่นคง ความขะมักเขม้น การไม่ครั่นคร้ามในสงคราม การบริจาคทาน และความสามารถในการปกครอง”^{๙๕} ในสังคมฮินดูหรือยุคที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ก็มีรัฐที่ปกครองด้วยระบบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีรัฐที่เรื่องอำนาจอยู่ ๔ แห่ง คือ รัฐมคธ รัฐโกศล รัฐวังสะ รัฐอวันตี^{๙๖} กษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดและมีผู้ช่วยในการปกครองบ้านเมืองคือ บุโรหิต เสนาบดี เสนา ในส่วนย่อยก็จะมีคาม นิคม ชนบท ซึ่งมีเจ้าหัวหน้าที่ใหญ่ปกครองอีกด้วย^{๙๗}

จากบทบาทหน้าที่ของกษัตริย์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์มनुธรรมศาสตร์และภควัทคีตา กษัตริย์จะเป็นผู้มีอำนาจอธิปไตยสูงสุด มีหน้าที่ปกครอง ปกป้องประชาชนและรัฐ และมีหน้าที่ในการเป็นนักรบ มีความกล้าหาญในการทำสงคราม บทบาทและหน้าที่ของกษัตริย์หรือราชาเหล่านี้ เป็นข้อยืนยันการเกิดขึ้นของระบอบราชาธิปไตยแบบฮินดูมาตั้งแต่ยุคอินเดียบราณ หากพิจารณาจากเวลาดังแต่การกำเนิดแนวคิดฮินดูก็มากกว่า ๓,๐๐๐-๔,๐๐๐ ปี ซึ่งถือได้ว่า ระบอบราชาธิปไตยแบบฮินดูได้เกิดขึ้นบนโลกนี้มาเป็นเวลาที่ยาวนาน

ส่วนในพุทธปรัชญา เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในท่ามกลางความคิดแบบฮินดู ก็ได้กล่าวถึงระบอบราชาธิปไตยดังปรากฏในอัครคัมภีร์สุตตร จักกวัตติสุตตร มหาสุทฺธสนสุตตร ธรรมราชสุตตรและในชาดกต่างๆ เป็นต้น ซึ่งข้อความในพระสุตตรเหล่านี้ก็ได้ระบุถึงกษัตริย์ พระราชา พระเจ้าจักรพรรดิหรือธรรมราชา เป็นผู้ใช้อำนาจการปกครอง จะเห็นได้ว่า ระบอบราชาธิปไตยมีปรากฏทั้งในปรัชญาฮินดูและพุทธปรัชญา แต่ทั้งสองแนวคิดอาจจะมีวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน โดยจะกล่าวถึงระบอบราชาธิปไตยในพุทธปรัชญาในบทต่อไป

^{๙๔} Burnell, *The Ordinances of Manu*, (London : Kegan Paul, Truch Treibner & Co. Ltd., 1981), 1/87-97, อ้างใน ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ธรรมรัฐ-ธรรมราชา*, หน้า ๓.

^{๙๕} แสง มนวิฑูร, *ศรัทธาภควัทคีตาหรือเพลงแห่งชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๒๗), หน้า ๒๖๗.

^{๙๖} ดูรายละเอียดใน อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๕๘, *กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย, อินเดียสมัยพุทธกาล*, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๔๑, ๘๒.

^{๙๗} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑูรญาณ), *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๙.

สำหรับในปรัชญาการเมืองฝ่ายตะวันตก คำว่า ราชาธิปไตย (Monarchy) มาจากภาษากรีก ‘Monarchia’ แปลว่า “การปกครองโดยคนคนเดียว ซึ่งชาวกรีกเป็นคนกลุ่มแรกที่จัดประเภทและวิเคราะห์ระบบการเมืองนี้” อริสโตเติล (Aristotle) ก็เชื่อว่า “การปกครองแบบราชาธิปไตยเป็นเลิศ เพราะผู้ปกครองคนเดียวที่ประเสริฐและมีความสามารถ ย่อมทำประโยชน์ให้บังเกิดคุณความดีแก่ราษฎรในรัฐได้ตลอด”^{๙๘} หรืออริสโตเติลสรุปว่า คณะบุคคลชั้นสูง จะเป็นผู้มีคุณธรรมมีความดีงามควรทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง^{๙๙} จากแนวคิดของอริสโตเติล จะเน้นคณะผู้ปกครองที่มีคุณธรรมและความสามารถในการบริหารบ้านเมือง

ในยุคต่อมาราชาธิปไตยแบบตะวันตกก็พัฒนามาตามลำดับ โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้ปกครองภายใต้หลักศาสนาแบบเทวนิยม โดยเฉพาะในสมัยกลาง เรียกว่า การเมืองการปกครองแบบทฤษฎีเทวสิทธิ์ (Divine Right Theory) ที่คนทั่วไปจะให้ความสำคัญ เคารพ ยำเกรงกษัตริย์ โดยถือว่าผู้ปกครองหรือกษัตริย์คือผู้ที่ได้รับโองการมาจากเบื้องบน และได้รับเทวบัญชามาปกครองโลกมนุษย์

ตามแนวคิดนี้จะเชื่อว่า “กษัตริย์เป็นบุคคลพิเศษมีพลังอำนาจมาก เพราะเป็นศาสนบุคคล หรือผู้ที่พระเจ้าประทานมา กษัตริย์จึงประดุจเทพเจ้า”...และในยุโรปก็มีการประกาศสรรเสริญสิทธิในการขึ้นครองราชย์ของกษัตริย์องค์ใหม่ในพระราชพิธีราชาภิเษก ซึ่งจัดขึ้นในมหาวิหารหรือโบสถ์ใหญ่ โดยศาสนาจักรเป็นผู้ประกอบพิธีให้” ...วิธีการขึ้นสู่อำนาจด้วยการสืบสันตติวงศ์และพิธีกรรมทางศาสนา ล้วนส่งเสริมฐานะของกษัตริย์ให้ปรากฏแก่ประชาชนว่า “กษัตริย์ทรงสิทธิในการปกครองบุคคลบ่มเพาะความจงรักภักดีอย่างแรงกล้า และพร้อมที่จะต่อสู้และพลีชีพเพื่อปกป้องพระองค์”^{๑๐๐} ในอียิปต์เชื่อว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงอำนาจเด็ดขาด ถือว่าเป็นเชื้อสายเทพยดา ไม่ใช่มนุษย์สามัญ^{๑๐๑} กษัตริย์จึงเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐหรือเป็นอันเดียวกับรัฐที่ตนเองปกครอง ดังที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส ตรัสว่า “ข้าพเจ้านี้แหละคือรัฐ”^{๑๐๒} ดันโทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) ก็เห็นว่า

^{๙๘} ส. ศิวรักษ์, แนวคิดทางปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๓), หน้า ๕๙.

^{๙๙} Kenneth Shouler, *The Everything Guide to Understanding Philosophy*, (U.S.A. : Adams Media, 2008), pp. 54-55.

^{๑๐๐} นาธาเนียล ฮาร์ริส, ระบบการปกครองราชาธิปไตย, หน้า ๙.

^{๑๐๑} พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, การปกครองสมัยโบราณ, หนังสืออนุสรณ์งานศพ นายอินทร์ วัฒนปฤดา (บิดา) ณ วัดสระเกศ ๕ มีนาคม ๒๔๗๕. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๔๗๕, หน้า ๒.

^{๑๐๒} พรรณเพ็ญ คุณวพานิชกุล, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : พิษณุการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๓.

อำนาจทั้งหมดในสังคมต้องขึ้นอยู่กับ“องค์อธิปัตย์”หรือกษัตริย์ผู้ใช้อำนาจโดยไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้
อำนาจของใครหรือไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายใด ระบบที่ดีที่สุดคือ ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
หรือแม้อะควินัส(Aquinas) ก็เสนอรูปการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยเห็นว่าจักรวาลมี
พระเจ้าเพียงองค์เดียวที่จะเป็นผู้สร้างและปกครองสิ่งทั้งปวง เปรียบดังฝูงผึ้งที่มีหัวหน้าตัวเดียว รัฐก็
ควรมีผู้ปกครองคนเดียวที่จะนำไปสู่จุดหมายได้^{๑๐๓} ในทัศนะตะวันตกจึงมองว่า พระเจ้าแผ่นดิน เป็นผู้
มีอำนาจเด็ดขาด ดำรงสถานะเหนือมนุษย์สามัญทั่วไป ได้รับการเทิดทูลดังเทพเจ้า

จากที่ได้อธิบายมาสรุปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยเป็นรูปแบบที่มีมานาน แต่อาจมี
เนื้อหาและวิธีการปฏิบัติแตกต่างกันตามสถานการณ์หรือภาวะแวดล้อมของแต่ละประเทศ สำหรับ
ราชาธิปไตยแบบฮินดูนั้นจัดได้ว่าเป็นต้นกำเนิดระบอบราชาธิปไตยของโลกก็คงไม่ผิด เพราะปรัชญา
พราหมณ์หรือฮินดูหากพิจารณาจากระยะเวลาการเกิดความคิดนับว่าเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นก่อนแนวคิด
อื่นๆ และราชาธิปไตยแบบฮินดูเป็นพัฒนาการทางความคิดก่อให้เกิดแนวคิดราชาธิปไตยในโลก

๒.๕.๒ ระบอบสาธารณรัฐหรือสามัคคีธรรม

ในสังคมฮินดูหรือยุคพุทธกาล รูปแบบการปกครองอีกประเภทหนึ่ง คือ การปกครองแบบ
สาธารณรัฐหรือสามัคคีธรรมโดยมีคณะบุคคลที่เป็นวรรณะกษัตริย์ร่วมกันเป็นผู้ปกครอง มีวิธีการ
คัดเลือกผู้ปกครอง และบริหารบ้านเมืองโดยอาศัยมติเสียงข้างมากสนับสนุนหรือเป็นแนวทางในการ
ปกครอง

รูปแบบการปกครองนี้มีผู้เรียกชื่อแตกต่างกันออกไป เช่น รามะ ศังกร ตริปถิ (Rama
Shankar Tripathi) เรียกว่า สมาพันธรัฐ เนื่องจากลักษณะรัฐเกิดจากการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ
ของรัฐเล็กๆ^{๑๐๔} เอ.เอส. อัลเตการ์ (A.S. Altekar) เรียกว่า สาธารณรัฐ เนื่องจากลักษณะการปกครอง
ประชาชนเป็นผู้เลือกผู้ปกครอง^{๑๐๕} และริส เดวิดส์ (T.W.Rhys Davids) เรียกว่า รูปแบบสาธารณรัฐ
อภิชนาธิปไตย (Aristocratic republics) เนื่องจากลักษณะการปกครองมีอภิชนจำนวนน้อยเป็น
ผู้ปกครอง^{๑๐๖} แต่ในทางวิชาการประเทศไทยมักจะเรียกรูปแบบการปกครองนี้ว่า ระบอบสามัคคีธรรม

^{๑๐๓} ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง**, หน้า ๑๑๙.

^{๑๐๔} Rama Shankar Tripathi, **History of Ancient India**, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1988),
P. 83 อ้างใน ปรีชา ช้างขวัญยืน, **วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา**, หน้า ๕.

^{๑๐๕} A.S. Altekar, **State and Government in Ancient India**, (Delhi: Motilal Banarsidass,
1958), P. 109 อ้างใน ปรีชา ช้างขวัญยืน, **วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา**, หน้า ๕.

^{๑๐๖} T.W. Rhys Davids, **Buddhist India**, P.1 อ้างใน ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ความคิดทางการเมืองใน
พระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๐.

โดยพิจารณาจากเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงชุดคุณธรรมของผู้ปกครองที่ทำให้รัฐมีความเข้มแข็ง และคนในรัฐอยู่ร่วมกันโดยสามัคคีธรรม

รัฐหรือแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสาธารณรัฐหรือสามัคคีธรรมนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นแคว้นเล็กๆ ส่วนแคว้นขนาดใหญ่ก็มีแคว้นมัลละและแคว้นวัชชี ทั้งสองแคว้นนี้มีระบบสามัคคีธรรมเป็นแนวทางในการปกครอง และมีความเข้มแข็งสามารถต้านทานการรุกรานจากรัฐอื่นได้ รูปแบบของสาธารณรัฐหรือสมาพันธรัฐนี้ จะมีรัฐเล็กหรือรัฐอิสระหลายๆ รัฐมารวมกันไม่มีกษัตริย์เป็นประมุขที่ทรงอำนาจเด็ดขาดเหมือนระบอบราชาธิปไตย แต่ใช้วิธีเปิดโอกาสให้กษัตริย์ทุกราชวงศ์มีอำนาจหมุนเวียนกันขึ้นมาปกครองบริหารงาน โดยการคัดเลือกจากสมาชิกราชวงศ์หลายๆ รัฐให้ขึ้นมาปกครองกันเป็นวาระ^{๑๐๗} อาจารย์กรุณา-เรองอุไร กุศลาสัย อธิบายไว้ว่า “ประชาชนเลือกผู้มีความสามารถขึ้นเป็นประมุขหรือผู้นำ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งในช่วงเวลาที่กำหนดไว้ เมื่อครบกำหนดก็มีการเลือกกันใหม่”^{๑๐๘} ปรีชา ช้างขวัญยืน ก็ได้อธิบายสนับสนุนว่า “รัฐย่อยซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นรัฐเหล่านี้ประกอบด้วยคนเผ่าหรือโคตรใหญ่ๆ ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนปกครองตนเอง หัวหน้ามาจากการเลือกของคนในเผ่า”^{๑๐๙} แรยส์ เดวิดส์ (Rhys Davids) กลับเห็นว่า “ไม่อาจทราบได้ว่ามีวิธีเลือกผู้นำสูงสุดอย่างไรและใช้เวลาเลือกกันนานเท่าใด”^{๑๑๐} วิธีการคัดเลือกผู้ปกครองในระบอบนี้ ในทัศนะของนักวิชาการอาจจะแตกต่างกัน แต่โดยส่วนมากมีแนวคิดที่ตรงกันว่า ผู้ปกครองมาจากการเลือกของประชาชน

ผู้ปกครองในระบอบสาธารณรัฐนี้ มีคุณสมบัติเป็นวาระกษัตริย์ ดังในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ระบุว่า แคว้นวัชชีมีผู้นำหรือหัวหน้าซึ่งเรียกว่า “ราชา” ทำหน้าที่ปกครองในเวลาหนึ่งๆ ผลัดเปลี่ยนกันเป็นประมุขตามวาระ^{๑๑๑} ในแคว้นมัลละและแคว้นสักกะก็มีบุคคลที่เป็นเจ้าหรือราชาจำนวนมากซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นนำของแคว้นเช่นเดียวกัน^{๑๑๒} ดังนั้น ในแคว้นที่ปกครองด้วยรูปแบบ

^{๑๐๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **จาริกบุญ-จาริกธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

^{๑๐๘} กรุณา-เรองอุไร กุศลาสัย, **อินเดียสมัยพุทธกาล**, (กรุงเทพมหานคร : มหาลุฬารบรรณาการ, ๒๕๓๒), หน้า ๕๑-๕๒.

^{๑๐๙} ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, หน้า ๖.

^{๑๑๐} T.W. Rhys Davids, **Buddhist India**, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1971), P.19

^{๑๑๑} ดูรายละเอียดใน ส.ส.อ. (ไทย) ๒๕/๓๗๓. หรือ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตฺโต), **พุทธศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๖), หน้า ๒๖-๒๗.

^{๑๑๒} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/ ๑๒, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/ ๒๑-๔๐.

สาธารณรัฐหรือสามัคคีธรรมนี้ กลุ่มชนชั้นนำหรืออภิชน (Aristocrat) ซึ่งเรียกว่า “ราชา” มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในทางการเมืองการปกครองมากกว่าประชาชนโดยทั่วไป^{๑๑๓}

วิธีการปกครองในระบอบสาธารณรัฐหรือสามัคคีธรรมนี้ ดำเนินนโยบายทางการเมืองด้วยวิธีให้ทุกคนแสดงความเห็นในการบริหารบ้านเมืองและตัดสินใจทางการเมือง โดยอาศัยวิธีปฏิบัติจากมติที่ประชุมของคณะผู้ปกครองที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือมติของคณะผู้ปกครองในที่ประชุมต้องมีเสียงเกินครึ่งของผู้เข้าร่วมประชุม คัมภีร์ในพระพุทธศาสนากล่าวถึงสถานที่ประชุมเพื่อปรึกษาการบริหารบ้านเมืองในระบอบนี้โดยเรียกว่า สันฐาคารหรือสันถาคาร^{๑๑๔} คล้ายกับการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในระบอบประชาธิปไตย

การปกครองในระบอบสาธารณรัฐหรือระบอบสามัคคีธรรม เป็นระบอบการปกครองที่มีอยู่ควบคู่กับระบอบราชาธิปไตยในสมัยนั้น แตกต่างจากราชาธิปไตยตรงที่ระบอบสามัคคีธรรมจะมีคณะบุคคลหรือคณะรัฐบาลเป็นผู้ทำหน้าที่บริหารบ้านเมือง คล้ายกับคณะรัฐบาลแบบประชาธิปไตยในปัจจุบัน สถานะของบุคคลที่จะมาเป็นผู้ปกครองคือ วรณะกษัตริย์หรือราชา เป็นไปตามสิทธิหรือหน้าที่ประจำวรรณะ ระบอบสามัคคีธรรมนี้มีมาตั้งแต่ก่อนยุคพุทธกาลเชื่อมต่อมาจนถึงสมัยพุทธกาลและรัฐหรือแคว้นที่ปกครองด้วยระบอบสาธารณรัฐหรือสามัคคีธรรมที่มีความสำคัญทางการเมืองมากที่สุดคือ สาธารณรัฐของชาวมัลลและสาธารณรัฐของชาววัชชี^{๑๑๕} วิธีการปกครองจะอาศัยมติเสียงข้างมากหรือโกลาธิปไตยเป็นหลักในการปกครอง และบริหารบ้านเมืองตามวาระที่ตกลงกันได้ จะเห็นได้ว่า ระบอบสาธารณรัฐนี้มีองค์ประกอบสำคัญของโครงสร้างการปกครองคือ (๑) ผู้ปกครองมาจากการเลือกตั้งของประชาชนหรือบุคคลในเผ่า (๒) ผู้มีสิทธิเป็นผู้ปกครอง คือ วรณะกษัตริย์เหมือนผู้ปกครองในระบอบราชาธิปไตย (๓) ดำเนินนโยบายทางการเมืองโดยอาศัยมติเสียงข้างมาก และ (๔) บริหารบ้านเมืองตามวาระหรือระยะเวลาที่กำหนดไว้

จะเห็นได้ว่าระบอบการปกครองในปรัชญาพราหมณ์หรือฮินดูมี ๒ ประเภทคือ ราชาธิปไตย ได้แก่ ผู้ปกครองมีวิธีการบริหารบ้านเมืองแบบอัตตาธิปไตยหรือเอกาธิปไตย ผู้ปกครองมีอำนาจทางการเมืองเพียงคนเดียว มีรัฐที่เป็นมหาอำนาจอยู่หลายแห่งคือ มคร โกศล วังสะ อวันตี ผู้ปกครองเป็นชาวฮินดู โดยบางคนก็ได้มาศึกษาพระพุทธศาสนาจากพระพุทธเจ้าและหันมานับถือพุทธศาสนาก็มี เช่น พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าอชาตศัตรู เป็นต้น ถ้าในยุคหลังพุทธกาล กษัตริย์ผู้ปกครองในระบอบ

^{๑๑๓} วีระ สมบูรณ์, รัฐธรรมในอดีต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ Openbooks, ๒๕๕๑), หน้า ๕๙.

^{๑๑๔} คูรายละเอียดยใน อง.อรรถก.อ. (ไทย) ๓๗/๓๗๐-๓๗๑.

^{๑๑๕} คูรายละเอียดยใน บรรจบ บรรณรุจิ, ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ, หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

ราชาธิปไตยที่เรื่องอำนาจและปรากฏในประวัติศาสตร์โลกก็คือ พระเจ้าอโศกมหาราช ที่บริหารบ้านเมืองแบบอัทธินิธิปไตยที่ประกอบด้วยธรรม

ส่วนระบอบสาธารณรัฐ ผู้ปกครองจะมีลักษณะเป็นคณะบุคคลหรือคณะธิปไตย มีคณะผู้ปกครองตัดสินใจร่วมกันในการบริหารบ้านเมือง แต่ผู้จะมาเป็นคณะผู้ปกครองได้ต้องเป็นวาระกษัตริย์เท่านั้น รัฐที่ใช้ระบบนี้ได้อย่างเป็นรูปธรรมคือ รัสเซีย และมัลล

ทั้งสองระบอบการปกครองดังกล่าว มีจุดร่วมเดียวกันคือวาระกษัตริย์เป็นผู้ปกครอง และมีความแตกต่างกันคือ วิธีการใช้อำนาจการปกครอง ได้แก่ ผู้ปกครองในราชาธิปไตย จะมีเพียงบุคคลคนเดียวตัดสินใจใช้อำนาจ หากขาดสติและไม่มีคุณธรรมในการปกครองบ้านเมืองก็จะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายทางการเมืองในระยะยาวได้ ส่วนในระบอบสาธารณรัฐ คณะผู้ปกครองเป็นผู้ตัดสินใจใช้อำนาจร่วมกัน หากมุ่งแต่ประโยชน์ของหมู่คณะ ไม่มุ่งประโยชน์ประชาชนและไม่บริหารภายใต้หลักนิติรัฐ นิติธรรมที่ชอบธรรม หรือยุติธรรม ก็จะไม่บรรลุเป้าหมายทางการเมือง เกิดความขัดแย้งระหว่างคณะผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง

อย่างไรก็ตาม การปกครองทั้งสองระบอบนี้ ยังมีปรากฏอยู่ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงมีบทบาทในฐานะเป็นผู้ประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาของมนุษย์ในสังคม และทรงได้ตรัสสอนชุดคุณธรรมเพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมทางจริยธรรมของผู้ปกครองในทั้งสองระบอบ กล่าวคือ ในระบอบราชาธิปไตย ผู้ปกครองควรปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรม ส่วนในระบอบสาธารณรัฐ คณะผู้ปกครองควรปฏิบัติตามหลักอภิธานิธรรม ซึ่งถือว่า หลักคุณธรรมเป็นกลไกสำคัญในปกครอง

๒.๖ อำนาจธิปไตย

อำนาจธิปไตย มีประเด็นในการศึกษา ๒ ประการคือ ที่มาแห่งอำนาจและวิธีการใช้อำนาจ ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

๒.๖.๑ ที่มาแห่งอำนาจทางการเมือง

จากหลักการในคัมภีร์มนุธรรมศาสตร์ที่ว่า “พระพรหมสร้างกษัตริย์ให้มีหน้าที่ปกป้องประชาชน และกษัตริย์นั้นเกิดจากอนุภาคของเทพเจ้าทั้งหลาย กษัตริย์จึงมีฐานะเป็นเทพเจ้าในร่างมนุษย์และมนุษย์ต้องมีความยำเกรงเชื่อฟัง”^{๑๑๖} จากข้อความนี้เป็นบทสรุปยืนยันว่า เทพเจ้าเป็นผู้ประทานอำนาจทางการเมืองมาให้แก่กษัตริย์ และอำนาจนั้นก็เป็อำนาจของเทพเจ้าที่อยู่กับผู้ปกครองหรือกษัตริย์ตลอดเวลา

^{๑๑๖} ประภัสสร เียรปญญา, “การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พระมนุธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔๕.

วิธีการหรือกลไกสถาปนาผู้ปกครองและอำนาจอธิปไตยในรัฐนั้น จะทำโดยวิธีการสืบสันตติวงศ์ เป็นการสืบทอดอำนาจในระบอบราชาธิปไตย เรียกว่า การส่งต่ออำนาจจากผู้ปกครองคนเดิมไปยังผู้ปกครองใหม่โดยการทำพิธีราชาภิเษก และหากยังไม่มีผู้ปกครองก็จะมีคณะอำมาตย์ให้ความเห็นชอบร่วมกันสถาปนาบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมขึ้นเป็นผู้ปกครองโดยผ่านพิธีราชาภิเษกหรือราชสุยะเช่นกัน

นอกจากนั้น หน้าที่สำคัญของกษัตริย์คือ การเป็นนักรบ เป็นนักรบสงคราม ในบางกรณีหรือบางสถานการณ์ กษัตริย์จึงขึ้นสู่อำนาจโดยการทำสงครามและอ้างความชอบธรรมที่เทพเจ้ามอบหน้าที่การเป็นนักรบมาให้

จากที่อธิบายมาสามารถสรุปได้ว่า ที่มาแห่งอำนาจทางการเมืองในปรัชญาฮินดู มีเงื่อนไขการขึ้นสู่อำนาจคือ (๑) พระพรหมหรือเทพเจ้ามอบอำนาจมาให้ตั้งแต่เกิด (๒) การยอมรับการสนับสนุนของเหล่าอำมาตย์ และ (๓) การใช้ความรุนแรง โดยใช้กำลังของทหารหรือกองทัพทุกรานเพื่อขยายอาณาจักรและยึดครองอำนาจจากรัฐที่อ่อนแอกว่า

ผู้เขียนเห็นว่าที่มาแห่งอำนาจหรือการขึ้นสู่อำนาจแบบฮินดูเป็นปัญหาทางปรัชญาการเมืองสามารถวิเคราะห์ได้ในประเด็นดังต่อไปนี้คือ

๑. การอ้างอำนาจของเทพเจ้า กล่าวคือ ตามคติของฮินดูเชื่อว่า “กษัตริย์มีฐานะเป็นเทพเจ้าในร่างมนุษย์” แนวความคิดนี้เป็นหลักการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง และอีกอย่างหนึ่งเป็นการสนับสนุนการได้มาซึ่งอำนาจ โดยการอ้างศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้เกิดการยอมรับจากผู้ใต้ปกครองและประกันการรักษาอำนาจให้คงอยู่ต่อไป การอ้างความชอบธรรมดังกล่าวมาจากฐานความเชื่อแบบอภิปรัชญาโดยอิงความเชื่อในอำนาจพระพรหมว่า เป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดและมอบอำนาจมาให้กษัตริย์เป็นผู้ปกครอง การได้อำนาจทางการเมืองเช่นนี้ จึงเป็นเจตจำนงตายตัว (Determinism) ของเทพเจ้าที่กำหนดให้บรรณกษัตริย์เท่านั้นเป็นผู้ปกครองได้ แม้ในกาลต่อมาทัศนะของฝ่ายตะวันตกก็มีเชื่อว่า “สิทธิจากสวรรค์หรืออำนาจเทวสิทธิ์ของกษัตริย์ที่ได้มาจากพระเจ้านั้น เป็นอำนาจสูงสุดทั้งในศาสนจักรและอาณาจักร”^{๑๑๗} ซึ่งแนวคิดนี้ก็ไม่แตกต่างจากปรัชญาฮินดูที่อ้างอำนาจพระเจ้า เพียงแต่ฮินดูนั้นมีเทพเจ้าหลายองค์มาช่วยในการปกครอง ส่วนในแนวคิดฝ่ายตะวันตกเชื่อในอำนาจพระเจ้าเพียงองค์เดียวเท่านั้น

๒. การขึ้นสู่อำนาจโดยการเห็นชอบของพราหมณ์ปุโรหิตหรือเหล่าอำมาตย์ การขึ้นสู่อำนาจ

^{๑๑๗} Douglas R. Edwards, *Religion & Power*, (Oxford : Oxford University Press, Inc., 1996), pp.3-6, ลิขิต จีระเวคิน, ความถูกต้องตามกฎหมาย ความชอบธรรมทางการเมือง และธรรมแห่งอำนาจ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒.

โดยความเห็นชอบของเหล่าอำมาตย์เหล่านี้ เป็นการอ้างความชอบธรรมจากการตกลงยอมรับของเหล่าอำมาตย์ที่สนับสนุนให้ความไว้วางใจบุคคลผู้เหมาะสมจะเป็นราชาหรือผู้ปกครอง บางกรณี การขึ้นสู่อำนาจของผู้มีคุณสมบัติพิเศษแบบนี้ โดยทั่วไปจะเกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรง และผู้ปกครองคนเดิมไม่สามารถบริหารการเมืองการปกครอง ทำให้อำนาจที่มีอยู่เดิมล่มสลาย จึงเป็นเหตุต้องเลือกและสนับสนุนผู้มีบุญญาธิการมาเป็นผู้ปกครอง เรียกว่า ผู้ปกครองที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์วิกฤตของบ้านเมือง อย่างกรณีวิธีการขึ้นสู่อำนาจของพระเจ้าอโศกมหาราช ส่วนหนึ่งมาจากความเห็นชอบของเหล่าอำมาตย์ เนื่องจากในขณะนั้น การปกครองในโมริยะวงศ์เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง จึงมีความจำเป็นต้องสรรหาบุคคลผู้มีความเหมาะสม และมีอำนาจบารมีขึ้นมาเป็นผู้ปกครองเพื่อแก้ปัญหาทางการเมือง อย่างแมกซ์เวเบอร์ (Max Weber) ได้ให้ความเห็นสนับสนุนเรื่องนี้ว่า เป็นความชอบธรรมหรือธรรมอำนาจอย่างหนึ่ง ที่เลือกผู้ที่มีอำนาจบารมีหรือบุญญาธิการมาเป็นกษัตริย์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะบุคคล มีอำนาจเป็นที่ยอมรับของคนจำนวนมาก เรียกว่า มีอำนาจบุญบารมี (Charismatic Authority) หรืออำนาจของผู้มีบุญญาธิการ^{๑๑๘}

การที่เหล่าอำมาตย์ได้มีความเห็นตกลงร่วมกันสนับสนุนให้ผู้ปกครองขึ้นสู่อำนาจ ข้อนี้มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่คณะรัฐมนตรีลงมติเลือกนายกรัฐมนตรี แต่ที่มาของคณะอำมาตย์อาจจะไม่เหมือนกับที่มาของคณะรัฐมนตรีในระบอบประชาธิปไตย

๓. การขึ้นสู่อำนาจด้วยการใช้กำลังทหาร เป็นวิธีการที่รุนแรงเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจอย่างเด็ดขาด โดยอ้างความชอบธรรมที่ว่า “กษัตริย์เกิดมาแต่แขนทั้งสองของพระพรหมจึงมีหน้าที่ในการจับอาวุธ เพื่อป้องกันรัฐหรือสังคมมนุษย์”^{๑๑๙} สามารถทำสงครามได้อย่างชอบธรรม หรือกษัตริย์ต้องมีความกระหายอำนาจจะใช้วิถีชีวิตแบบสันโดษเล็กน้อยไม่ได้ ดังหลักการที่ว่า พระเจ้าแผ่นดินถ้าทรงถือสันโดษก็พินาศ หญิงแพศยาถ้ามีความละอายก็พินาศ^{๑๒๐} วิธีการนี้ส่วนมากเกิดจากสถานการณ์ทาง

^{๑๑๘} Michael S. Bassis, Richard J. Gelles, and Ann Levine, *Sociology An Introduction*, Fourth Edition, (U.S.A. : McGraw-Hill, Inc., 1991), p. 472, Max Weber, *The Theory of Social and Economic-Organization*, translated by A. M. Henderson and Talcott Parsons, (New York : 1947), p. 358 อ้างใน ลิขิต ธีรเวคิน, *ความถูกต้องตามกฎหมาย ความชอบธรรมทางการเมือง และธรรมแห่งอำนาจ*, หน้า ๑๖.

^{๑๑๙} ส. ศิวรักษ์, *ความเข้าใจเรื่องลัทธิธรรม*, หน้า ๒๓.

^{๑๒๐} จาณักยพราหมณ์, *ราชบัณฑิตยสถานฉบับภาษาสันสกฤต*, แปลโดย หลวงพินิจวรรณการ (แสง สาลิตุล), (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕.

การเมืองที่ไม่ปกติ มีความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรง หรือกษัตริย์มุงขยายอำนาจขยายอาณาจักรเพื่อให้ได้สถานะความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ที่เชื่อว่ามีสถานะยิ่งใหญ่กว่าผู้ปกครองทั้งหมด

การใช้ความรุนแรง คือ การใช้กำลังทหารหรือกองทัพในการปราบปรามยึดอำนาจจากฝ่ายตรงกันข้าม โดยใช้กำลังของกองทัพสร้างความชอบธรรมแต่เป็นวิธีการไม่ดีเพราะทำให้ประชาชนต้องล้มตาย จากแนวคิดการเมืองแบบฮินดู น้ำหนักของวิธีการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองส่วนหนึ่งอยู่ที่การใช้กำลังทหารหรือกองทัพ ใช้อำนาจและความรุนแรงทำลายฝ่ายตรงกันข้าม เพื่อครองอำนาจไว้ให้ได้ และขยายอำนาจ ขยายอาณาจักรให้กว้างขวางออกไป การกระทำเช่นนี้มีความชอบธรรมบนหลักการทำสงครามแบบฮินดูเป็นการตัดสินเป้าหมายการเมืองที่มุ่งผลลัพธ์เป็นสำคัญ เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมทางการเมืองในประเด็นนี้เน้นที่ผลลัพธ์ทางการเมืองมากกว่าวิธีการ และวิธีการจะดีหรือไม่มีความสำคัญน้อยกว่าเป้าหมายทางการเมือง ตรงกับวิธีการของมาเคียอาเวลลี (Machiavelli) ว่า ชีวิตจริงทางการเมือง ต้องใช้วิธีการแบบฉลาดแกมโกง ใช้ความรุนแรง และความโหดเหี้ยมหรือไร้เมตตาธรรม จึงจะได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง”^{๑๒๑}

มีข้อสังเกตว่า การใช้กำลังทางทหารหรือแสนยานุภาพของกองทัพ หากใช้ด้วยสติปัญญา อาจจะไม่ทำให้ฝ่ายตรงกันข้ามสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน ดังกรณีพระธรรมราชาพระนามว่าทัพพะเนมิที่ปรากฏในพุทธปรัชญา การที่พระองค์สามารถขยายอาณาจักรแห่งธรรมได้กว้างใหญ่ไพศาล ส่วนหนึ่งก็เพราะอาศัยแสนยานุภาพจากกองทัพ เป็นอำนาจช่วยสนับสนุนให้การขยายอาณาจักรได้อย่างกว้างใหญ่ไพศาลจนเป็นอาณาจักรแห่งธรรมรัฐ ประชาชนอยู่อย่างมีความสุข ซึ่งจะได้อธิบายในบทต่อไป

๒.๖.๒ วิธีการใช้อำนาจ

ผู้ปกครองแบบฮินดูที่มีอำนาจในการใช้อำนาจทางการเมือง คือ วรรณะกษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็นการปกครองแบบราชาธิปไตยหรือสาธารณรัฐก็ล้วนเป็นวรรณะกษัตริย์เท่านั้น วรรณะกษัตริย์จัดว่าเป็นวรรณะเดียวที่มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครอง การใช้อำนาจจึงมีความอิสระจากฝ่ายค้านหรือกลุ่มที่เห็นแย้ง เพียงแต่วิธีการใช้อำนาจนั้นต้องอยู่ภายใต้อาณัติอำนาจของเทพเจ้าเท่านั้น เมื่อพิจารณาจากแนวคิดที่ปรากฏในฮินดู จะเห็นได้ว่าการใช้อำนาจจะมีลักษณะเป็นอัตตาธิปไตย กล่าวคือ เป็นผู้ใช้อำนาจได้อย่างเด็ดขาด

ผู้ปกครองมีอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว เป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในรัฐ สามารถใช้อำนาจได้อย่างเต็มที่ หรือใช้อำนาจแบบพระเดชมากกว่าอำนาจแบบพระคุณจึงเป็นที่เคารพนับถือของ

^{๑๒๑} Paddy Mcqueen and Hiraly Mcqueen, *Key Concepts in Philosophy*, (London : Palgrave Macmillan, 2010), p. 129, Jeremy Harwood, *Philosophy A Beginner's Guide to The Ideas of 100 Great Thinkers*, (London : Quercus Publishing Plc), 2010), pp. 62-63.

ประชาชน เนื่องจากคนทั้งหลายย่อมต้องเกรงพระบารมี หรือในบางครั้งก็ใช้อำนาจทั้งแบบข่มผู้ที่ไม่อยู่ในบัญชาและขึ้นชมยกย่องคนดีที่ปกครองได้ง่าย เป็นการใช้ทั้งพระเดชและพระคุณควบคู่กันในการปกครองบ้านเมือง ดังคำเปรียบเทียบกับว่า “ผู้ปกครองหรือพระราชา ย่อมเสมอองค์พระอินทร์ เพราะต้องปกครองประชาชนด้วยวิธีข่มและวิธียกย่อง ดังองค์ท้าวสักกะ” จึงถือได้ว่า ผู้ปกครองเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาด มีความเป็นอัตตาทิปไตยสูงสามารถตัดสินใจบริหารบ้านเมืองแต่เพียงผู้เดียว จากการใช้อำนาจแบบพระเดชนี้ เป็นข้อยืนยันถึงควมมีอำนาจเด็ดขาดของผู้ปกครอง และผู้อื่นเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามนโยบายหรือคำสั่งเท่านั้น

วิธีการใช้อำนาจการปกครองในปรัชญาฮินดู วรรณะกษัตริย์มีความเด็ดขาดในการใช้อำนาจโดยพิจารณาตามความเหมาะสมกับเหตุการณ์บ้านเมือง และการใช้อำนาจนั้นต้องอยู่ในฐานะบทบาทของธรรมราชา ได้แก่ ใช้อำนาจตามหน้าที่หรือธรรมะ และฐานะของของเทวราชา ได้แก่ ใช้อำนาจตามอำนาจเทพเจ้า แต่อย่างไรก็ตาม กษัตริย์ก็ต้องปรีกษาวรรณะพราหมณ์หรือพราหมณ์บุโรหิตเนื่องจากพราหมณ์มีหน้าที่สื่อสารกับเทพเจ้าคอยให้คำปรึกษาในการบริหารบ้านเมือง ดูเหมือนว่ากษัตริย์จะมีอำนาจเบ็ดเสร็จแต่ก็ยังต้องอิงพราหมณ์ในฐานะเป็นผู้แตกฉานในคัมภีร์พระเวท สามารถทำพิธีกรรมสื่อสารและรับอำนาจจากเทพเจ้าผ่านมาสู่กษัตริย์ผู้ปกครอง

๒.๖.๓ อำนาจด้านการกระบวนกาการยุติธรรม

การลงอาญาเป็นกระบวนกาการยุติธรรมที่ผู้ปกครองมีอำนาจในการตัดสินใจหรือมอบหมายให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรับผิดชอบตัดสินใจแทน เครื่องมือสำหรับการลงอาญานี้เรียกว่า กฎหมายหรือทัณฑะเนื่องจากกฎหมายจะควบคุมทุกเรื่องเพื่อให้การปกครองของพระราชาเป็นไปอย่างยุติธรรม และตามแนวคิดปรัชญาฮินดูถือว่า “ทัณฑะ” เป็นเรื่องของเทพเจ้า เป็นกฎเกณฑ์ที่เทพเจ้ากำหนดไว้ดังคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ได้กล่าวถึงกำเนิดแนวคิดดังกล่าวไว้ว่า “ทัณฑะเป็นโอรสของพระอิศวร ซึ่งทรงสร้างขึ้นด้วยความรุ่งเรืองแห่งพรหม เพื่อคุ้มครองสิ่งทั้งปวง”^{๑๒๒} และ“ทัณฑะปกครองมนุษย์ทั้งปวง ทัณฑะเท่านั้นที่คุ้มครองมนุษย์ ทัณฑะเฝ้าเมื่อยามเขาหลับ ปราศอยู่ย่อมรู้แจ้งว่าทัณฑะคือความยุติธรรม”^{๑๒๓} ดังนั้น ทัณฑะ (Danda) จึงเป็นจุดกำหนดแห่งธรรมและหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของกษัตริย์นั่นคือ การลงโทษตามโทษานุโทษที่คัมภีร์โบราณฮินดูกล่าวไว้^{๑๒๔} เพราะถือว่าราชา คือ ครู

^{๑๒๒} Kangle, *Kautilya Arthashastra*, (Bombay : University of Bombay, 1972), 1.4.3. อ้างในปริชา ช่างขวัญยืน, *ธรรมรัฐ-ธรรมราชา*, หน้า ๕๖-๕๗.

^{๑๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

^{๑๒๔} สมบัติ จันทรวงศ์, *ความคิดทางการเมืองไทย*, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารวิจัยหมายเลข ๖ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓๘.

มีหน้าที่ถือโทษ คือ กฎหมายไว้ เมื่อผู้ใดไม่ปฏิบัติตามย่อมได้รับโทษ^{๑๒๕} ทัศนจึงเป็นกฎหมายสำคัญในกระบวนการยุติธรรม โดยมีกษัตริย์หรือผู้ปกครองเป็นผู้มีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายตามกระบวนการยุติธรรมนี้

การใช้อำนาจด้านกระบวนการยุติธรรมเป็นหน้าที่สำคัญของผู้ปกครองแบบฮินดู สัญลักษณ์ของความยุติธรรมตามทัศนะของฮินดูนั้นคือ “พระยายม” หรือพระยายมราช ซึ่งเป็นหนึ่งในเทพเจ้าทั้ง ๘ องค์ เป็นตัวแทนแห่งความยุติธรรมหรือตัดสินอรรถคดีทั้งหลายอย่างตรงไปตรงมา ไม่ประกอบไปด้วยอคติหรือความลำเอียง และถือว่ากษัตริย์เป็นบิดาและมารดาของประชาชนที่เดินบนทางแห่งยุติธรรม^{๑๒๖} นอกจากนั้นพระยมหรือพระยายมราชเป็น “ตุลาการแห่งความตาย” เป็นเจ้านรก ผู้ที่ตายไปแล้วจะต้องไปปรากฏเฉพาะพระพักตร์ของพระยม เพื่อฟังคำพิพากษาคัดสินกรรมที่เป็นกุศลและอกุศลของตน ตามวิษณุปุราณะกล่าวว่าคนที่ตายต้องตกอยู่ในเงื้อมพระหัตถ์พระยมทั้งสิ้น มีนามที่ใช้เรียกพระยมต่างๆ อาทิ ธรรมราชาคือ เป็นตุลาการผู้ลงโทษแก่ผู้ตาย สมบูรณ์ ผู้ตัดสินเที่ยง...โทษะธร ผู้ถือไม้สำหรับลงอาญา ศรีธะเทว เจ้าแห่งการทำศพ^{๑๒๗} หรือในคัมภีร์ราชনীติก็สนับสนุนว่า “พระยายม ย่อมชักถามสัตว์ทั้งที่เป็นที่รัก ทั้งไม่เป็นที่รัก ที่มาถึงสำนักพระองค์ท่านอย่างสม่ำเสมอฉันใด พระเจ้าอยู่หัวก็ควรทรงลงพระราชอาญาตามโทษานุโทษ ฉะนั้น นี่ท่านเรียกว่า ยมพรตแบบพระยม”^{๑๒๘}

วิธีการลงโทษนั้นต้องพิจารณาตามความผิดของผู้ละเมิดกฎหมายบ้านเมือง โดยมีเป้าหมายให้หยุดทำความผิดและทำให้ผู้อื่นเกรงกลัวต่ออาญาแผ่นดิน ในเมื่อผู้ปกครองไม่ลงโทษคนผิด คนชั่วก็กำเริบ เมื่อลงอาญาคนผิดตามความผิดที่เขากระทำ คนร้ายก็จะไม่ฟังทำความชั่ว เมื่อคนร้ายถูกลงโทษแล้ว เขาก็จะกลับตัวประพฤติดีต่อไป หรือเหตุผลหนึ่งก็คือ เมื่อผู้ปกครองลงอาญาคนร้ายตามความผิด คนที่เป็นพวกเดียวกับคนร้าย ก็ย่อมจะเกรงกลัวอาญาแผ่นดิน

แนวคิดการใช้อำนาจด้านกระบวนการยุติธรรมมีประเด็นสำคัญดังนี้คือ (๑) กษัตริย์มีหน้าที่ในการลงโทษหรือลงโทษตามโทษานุโทษของผู้กระทำความผิด (๒) จุดมุ่งหมายของการลงโทษ คือ

^{๑๒๕} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักธรรมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ฉบับขององค์การศาสนาพราหมณ์-ฮินดู**, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๙), หน้า ๖๑.

^{๑๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า หน้า ๖๖.

^{๑๒๗} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, **เทพเจ้าและสิ่งที่น่ารู้**, (กรุงเทพมหานคร : ศรีปัญญา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๘-๑๒๐.

^{๑๒๘} ราชনীติ ๔๒ อ้างใน วุฒินันท์ กันทะเตียน, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ราชনীติ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, หน้า ๒๐๓.

การจัดระเบียบในการบริหารบ้านเมือง โดยลงโทษแก่ผู้ทำผิดหรือคนร้าย และต้องลงโทษให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นหรือป้องปรามให้ประชาชนเกิดความกลัวไม่กล้าทำความผิด ซึ่งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการรักษาอำนาจทางการเมืองไว้ และ (๓) สัญลักษณ์ของความยุติธรรม คือ เทพเจ้าหรือพระยายม ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจกำหนดความยุติธรรมอย่างแท้จริง เป็นผู้มอบอำนาจให้แก่กษัตริย์มาทำหน้าที่รักษาความยุติธรรมในโลกมนุษย์ ส่วนในโลกหลังแห่งความตายยังมีกระบวนการยุติธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยมีพระยายมเป็นธรรมราชาตุลาการตัดสินความดีความชั่วของผู้ตายจากโลกมนุษย์ไป

จะเห็นได้ว่า กระบวนการยุติธรรมในปรัชญาฮินดู เป็นวิธีการปฏิบัติโดยอาศัยความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ในอำนาจเทพเจ้าเป็นฐานในการปฏิบัติหน้าที่ สังคมการเมืองจึงแบ่งออกเป็นสองโลก คือ โลกมนุษย์กษัตริย์เป็นผู้ทำหน้าที่ด้านกระบวนการยุติธรรม และโลกหน้าพระยายมเป็นผู้พิพากษาอรรถคดีความผิดที่เคยทำไว้ในครั้งเป็นมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง จะมีวิธีการเหมือนการปฏิบัติในสังคมการเมืองบนโลกมนุษย์หรือไม่ ในที่นี้จะไม่ได้กล่าวไว้

กระบวนการยุติธรรมที่อยู่บนฐานความเชื่อเช่นนี้ มีข้อดีที่ทำให้ประชาชนมีความกลัวต่อการกระทำผิดซึ่งจะได้รับผลทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผลของการกระทำในลักษณะนี้ไว้เช่นกัน เพียงแต่พระพุทธศาสนาอ้างว่า การกระทำไม่ดีย่อมได้รับผลไม่ดีแก่ตนเองตามเหตุแห่งการกระทำที่ไม่ดีนั้น ซึ่งในประเด็นนี้ ทั้งปรัชญาฮินดูและพุทธปรัชญาต่างก็อาศัยความเชื่อเป็นฐานในการตัดสินใจเหมือนกัน แต่แตกต่างกันตรงที่ปรัชญาฮินดูต้องมีความเชื่อในอำนาจเทพเจ้าเท่านั้น ซึ่งบางครั้งก็อธิบายด้วยตัวมนุษย์เองไม่ได้ ส่วนพุทธปรัชญาต้องมีความเชื่อในเหตุและผลของการกระทำว่าทำดีต้องได้รับผลดี ทำชั่วต้องได้รับผลชั่ว ซึ่งไม่ได้บังคับให้เชื่อโดยขาดการไตร่ตรองด้วยสติปัญญาและความสมเหตุสมผล กล่าวคือ มนุษย์ต้องใช้ปัญญาและการเข้าใจความเป็นจริงของการกระทำแล้วจึงตัดสินใจเชื่อและกระทำกระทำการสิ่งต่างๆ เพื่อไม่ให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและบุคคลอื่นหรือสังคมในภายหลัง

๒.๗ ธรรมราชาภิเศกษัตริย์

ระบบเศรษฐกิจที่ดีหรือความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในรัฐ เป็นข้อบ่งชี้ถึงความมั่นคงของรัฐและความมีเสถียรภาพทางการเมืองระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมั่นคงในตำแหน่งทางการเมืองของผู้ปกครอง มาจากความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการบริหารบ้านเมืองของผู้ปกครอง ที่สำคัญคือปัญหาปากท้องของประชาชน หากได้รับการดูแลให้ทุกฝ่ายมีการดำรงชีวิตที่ดีก็จะทำให้รัฐมั่นคงตั้งอยู่ได้นาน ดังนั้น ในปรัชญาฮินดูเชื่อว่า ระบบเศรษฐกิจการคลังเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารรัฐและเป็นหัวใจสำคัญในระบบการใช้อำนาจทางการเมือง หากกษัตริย์หรือ

ผู้ปกครองปราศจากทรัพย์สินหรือไม่มีเงินในระบบการคลัง ก็จะปกครองบ้านเมืองไม่ได้ ดังนั้น การที่ผู้ปกครองหรือรัฐจะได้สิ่งใดมาก็ต้องอาศัยทรัพย์สินเป็นเครื่องมือ

ระบบการเงินการคลังและระบบเศรษฐกิจที่ดีจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงแสนยานุภาพทางเศรษฐกิจหรืออำนาจรัฐมีความเข้มแข็ง วิธีการที่จะทำให้รัฐมีระบบการคลังที่ดีนั้น สามารถสรุปได้เป็นสามวิธีการคือ

๑) การจัดเก็บภาษีเข้ารัฐหรือบำรุงคลัง กล่าวคือ จะเก็บภาษีปีละไม่ต่ำกว่า ๘ ครั้ง อาจจะน้อยกว่า ๘ ครั้งได้แต่อย่าให้เกิน ในการเก็บภาษีนั่นต้องไม่เบียดบังหรือเบียดเบียนประชาชนผู้ยากไร้ ซึ่งจะเท่ากับทำผิดต่อระบบการเงินการคลังของรัฐ และควรเก็บภาษีโดยชอบธรรม

๒) วิธีการป้องกันระบบการเงินการคลัง กล่าวคือ ผู้ปกครองจะต้องมีกลยุทธ์ทั้งด้านการแสวงหา รักษา และปราบ เพื่อให้เมืองอื่นได้รู้ว่าบ้านเมืองของตนมีกำลัง ป้องกันมิให้ข้าศึกศัตรูมาชิงทรัพย์สินได้ ผู้ปกครองต้องป้องกันการเงินการคลังอย่างกวาดขันเต็มที

๓) สร้างระบบเศรษฐกิจและส่งเสริมอาชีพ กล่าวคือ มีนโยบายสร้างอาชีพแก่ประชาชนทั้งผู้สนองงานบริหารรัฐกลจักร พ่อค้า รวมถึงสมณะหรือนักบวชให้มีฐานะ และการดำเนินชีวิตที่ดี เพราะประชาชนเป็นอยู่ดี ประเทศชาติก็มั่นคง และสร้างระบบจริยธรรมแก่คนในรัฐโดยการฝึกคนเกียจคร้านให้เป็นคนขยัน

ในปรัชญาฮินดูถือว่า ระบบเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่บ่งบอกถึงความมั่นคงของรัฐ เมื่อประชาชนมีความกินดีอยู่ดี เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงการจัดการปัญหาปากท้องได้ดีและเป็นปัจจัยสนับสนุนความมั่นคงทางการเมือง ในคัมภีร์อรรถศาสตร์ก็ให้ความสำคัญระบบเศรษฐกิจศาสตร์นำการเมืองว่า เศรษฐกิจดีการเมืองก็จะดี อย่างไรก็ตาม ระบบเศรษฐกิจดีอาจจะเป็นเพียงความสุขสบายด้านปัจจัยสี่ การมีปัญหา มีความรู้ในการดำเนินชีวิตและจริยธรรมในการอยู่ร่วมกัน ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองก็จะเกิดพันธะหน้าที่ทางศีลธรรมที่ดีต่อกัน จะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สังคมมีความมั่นคง ปัญหาการเมืองต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น หรือหากเกิดขึ้นก็จะสามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีการที่เป็นธรรม

๒.๘ แนวคิดด้านการสงครามและการขยายอาณาเขต

ในปรัชญาการเมืองฮินดูได้กำหนดบทบาทหน้าที่หรือธรรมะไว้ให้แก่ผู้ปกครองอย่างชัดเจน คือ กษัตริย์มีหน้าที่เป็นนักรบและบริหารบ้านเมือง^{๑๒๙} จากแนวคิดนี้ การเป็นผู้ปกครองที่ดีต้องมีความสามารถด้านยุทธวิธีในการรบ เพื่อรักษาป้องกันประเทศ และขยายอำนาจ ขยายอาณาเขตให้

^{๑๒๙} John Bierhorst et al, *The Norton Anthology World Literature* , Edit. By Peter Simon, p. 717.

กว้างขวางออกไป องค์ประกอบสำคัญในการทำสงครามคือ การมีกองทัพช้าง กองทัพม้า กองทัพรถ และกองทัพบก ไพร่พลต่างๆ ที่กำลังสำคัญในการสู้รบ

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กองทัพหรือทหารเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคงแห่งรัฐ กษัตริย์ผู้ปกครองต้องประกาศสงครามขยายอาณาจักรอยู่เสมอ^{๑๓๐} ตามหลักพิชัยสงครามฮินดูโบราณ การสู้รบในศึกสงครามนั้นนับว่า เป็นลักษณะของกษัตริย์ต้องมีประจำตัวและเป็นเกียรติอันยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ที่เก่งกาจเกรียงไกร ส่วนกษัตริย์ที่ไร้ฝีมือการรบในศึกสงครามก็จะไม่ได้รับคำสรรเสริญพระเกียรติยศ ดังคำกล่าวว่

“ถ้ากษัตริย์พระองค์ใด มิได้กระทำสงครามสู้รบศึก(แต่)สิ้นพระชนม์ในพระราชมณเฑียร ก็ไม่มีผู้ใดสรรเสริญ เป็นที่ดูหมิ่นดูถูกว่าไม่สมควรและเป็นอย่างต่ำช้าทรพล”^{๑๓๑} ในทางตรงกันข้าม “เมื่อกษัตริย์ พระองค์ใด ได้ฆ่าฟันล้างผลาญชีวิตพวกราชปัจจามิตร...และมีพระกายถูกทิ่มแทงด้วยเครื่องศาสตราและอาวุธพุ่งยิงถึงโยนต่างๆ กษัตริย์พระองค์นั้นสิ้นพระชนม์ ต้องนับว่าได้พระเกียรติยศ”^{๑๓๒}

ณรงค์ โพธิ์พูกษานันท์ ให้ความเห็นสนับสนุนเรื่องนี้ว่า พระพรหมสร้างกษัตริย์ขึ้นมาให้มีดาบในกำมือและมอบหมายหน้าที่เป็นนักรบ นักปกครอง ดาบประกาศิตที่มีอยู่ในมือนั้น ให้ใช้รบกัน และทำศึกสงครามได้ตามใจชอบ กษัตริย์ที่ปกครองกันคนละประเทศ แม้จะสร้างมาจากพระพรหม และเป็นลูกของพระพรหมด้วยกัน ก็สามารถฆ่าและทำสงครามกันได้ ฝ่ายใดรบฆ่าได้มากก็เป็นฝ่ายชนะ ส่วนฝ่ายไหนที่มีคนตายมากและมีกำลังน้อยก็ให้เป็นฝ่ายแพ้^{๑๓๓}

แนวคิดในการขยายดินแดนหรืออาณาจักร เป็นองค์ประกอบหนึ่งในความเป็นรัฐทางการเมืองในปรัชญาฮินดู ผู้ปกครองในประวัติศาสตร์โลกที่ได้นามว่า พระเจ้าจักรพรรดิ คือ พระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ก็ใช้วิธีการแบบสงครามเป็นแนวทางในการขยายอำนาจและดินแดน โดยยึด

^{๑๓๐} จาณักยพราหมณ์, ราชนิติจาณักยศตกะ ฉบับภาษาสันสกฤต, แปลโดย หลวงพินิจวรรณการ (แสง สาลิตุล), (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕.

^{๑๓๑} ยี. อี. เยรีนี (พันเอก พระสารสาสน์พลขันธ์), พิชัยสงครามฮินดูโบราณ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๑.

^{๑๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๑.

^{๑๓๓} ณรงค์ โพธิ์พูกษานันท์, ผู้นำการเมืองและพระพุทธศาสนาใหม่แห่งอินเดีย ดร.อัมเบตการ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

แนวคิดปรัชญาฮินดูที่พราหมณ์จัญญะได้เขียนไว้ในอรรถศาสตร์^{๑๓๔} การขยายดินแดนโดยวิธีการสงคราม เป็นหนึ่งในยุทธวิธีทางการทหารที่ต้องเปิดศึกสงครามกับประเทศที่มีอำนาจเหนือกว่า เมื่อมีกำลังกองทัพพร้อมและโอกาสที่ดีกว่าก็ต้องรีบทำสงคราม^{๑๓๕} และคัมภีร์อรรถศาสตร์ได้มีแนวคิดสนับสนุนว่า การใช้ยุทธวิธีอุบายเล่ห์กลต่างๆ ด้วยกองทัพ เป็นแนวคิดนโยบายสงครามที่มุ่งให้กษัตริย์ผู้ปกครองควรต่อสู้เพื่อเพิ่มอำนาจอยู่เสมอๆ ...และ Weber ก็มีความเห็นสนับสนุนแนวคิดนี้ว่า ไม่มีศีลธรรมในระบบการเมืองการปกครองระหว่างประเทศ หมายถึง รัฐต้องมีสงครามได้ตลอดเวลา^{๑๓๖} การทำสงครามจึงเป็นราชการกิจของกษัตริย์ที่ต้องรบหรือทำสงครามให้ชนะ ตามที่ระบุไว้ในหลักพิชัยสงครามฮินดูโบราณ และเป็นหน้าที่อันชอบธรรมของกษัตริย์ผู้ปกครองตามหลักมนุษยธรรมศาสตร์เนื่องจาก คำว่า “หน้าที่” หมายถึง ธรรมะที่กษัตริย์ต้องปฏิบัติตามบรรณของตน^{๑๓๗} คือ ทำหน้าที่ปกครองและทำศึกสงครามขยายดินแดนหรือป้องกันเขตแดนเวลาถูกข้าศึกภายนอกรุกราน^{๑๓๘}

จะเห็นได้ว่า การใช้อำนาจด้วยความโหดร้ายรุนแรงตามบทบาทหน้าที่ของกษัตริย์ แม้จะมีความชอบธรรมและเป็นข้อกำหนดที่ถูกต้องตามหลักการในทัศนะของฮินดู แต่การทำสงครามเป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหาทางการเมืองคือ (๑) ประชาชนล้มตายจำนวนมาก และสภาพแวดล้อมต่างๆ ทางสังคมการเมืองก็ไม่มีความสุข มีความหวาดระแวงกันและกัน (๒) ผู้ทำสงครามหรือผู้สั่งบังคับบัญชาให้ทำสงครามก็จะมีความรู้สึกเศร้าหมองใจจากการกระทำนั้น อย่างกรณีในยุคต้นการปกครองของพระเจ้าอโศกซึ่งพระองค์ก็เคยใช้วิธีการสงครามขึ้นครองราชย์และขยายดินแดน จนเป็นกษัตริย์ผู้โหดร้ายได้รับขนานพระนามว่า “จันฑาโศก” ซึ่งในภายหลังพระเจ้าอโศกก็เปลี่ยนวิธีการจากสงคราม-วิชัยมาเป็นธรรมวิชัย วางอาชญากรรมการฆ่ามายึดถือธรรมเป็นอำนาจในการปกครอง และ (๓) ประเทศ

^{๑๓๔} ดูรายละเอียด ใน เสฐียร พันธงชัย, จัญญะจอมปราชญ์แห่งชมพูทวีป, หน้า ๑๑๒-๑๔๒, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), จารึกอโศกวรรคศาสตร์แห่งธรรมาริปัตย์, หน้า ๑๖๐, ส. ศิวรักษ์, ความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน, หน้า ๑๔๖.

^{๑๓๕} Kautilya's Arthashastra, Translated into English by R. Shamasastri, (Bangalore: Government Press, 1915), pp. 370-371.

^{๑๓๖} Pavin Chandrasekaran, “Kautilya : Politics, Ethics and Statecraft” Munich Personal RePEc Archive, NO.9962 . (5 May 2006) : 6.

^{๑๓๗} ดูรายละเอียดใน ปรีชา ช่างขวัญยืน, ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ; สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๘.

^{๑๓๘} สุนทร ณ รัชย์, ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิพิธวิทยา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๐.

เพื่อนบ้านไม่ยอมรับในวิธีการที่รุนแรง ไม่มีความเป็นมิตรที่แท้จริงเพราะกลัวภัยสงครามที่อาจเกิดขึ้นกับประเทศของตนเองได้

การครองอำนาจทางการเมืองโดยใช้วิธีการสงคราม จึงเป็นปัญหาจริยศาสตร์การเมืองในปรัชญาฮินดูคือการปกครองด้วยวิธีการแบบสงครามวิชยนี้ ทำให้ประชาชนในรัฐไม่มีความมั่นคงปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ประชาชนจะเกิดปัญหาปากท้องหรือระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองอาจจะไม่มีเสถียรภาพ และขาดสัมพันธไมตรีอันดีกับประเทศเพื่อนบ้านหรือถูกคว่ำบาตรในด้านต่างๆ ส่วนในงานวิจัยของ Keith J. Gomes ระบุว่า แนวคิดเรื่องการทำสงครามแบบฮินดูได้ลดความสำคัญลงไป โดยเฉพาะแนวคิดทางการเมืองของมหาตมาคานธีมีแนวโน้มไปสู่ความไม่ก้าวร้าวรุนแรงหรือยึดหลักอหิงสา^{๑๓๙} ซึ่งเป็นแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างจากหลักการแบบสงครามวิชยดั้งเดิม จึงเป็นการปรับท่าทีแนวคิดทางการเมืองให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนที่มุ่งความสันติสุข และการไม่เบียดเบียนกัน การไม่มีความขัดแย้งในชาติหรือระหว่างชาติ

๒.๙ สรุปแนวคิดเรื่องผู้ปกครองแบบธรรมราชาในปรัชญาฮินดู

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้ปกครองแบบธรรมราชาในปรัชญาฮินดู สามารถสรุปประเด็นเกี่ยวกับคุณสมบัติหรือคุณลักษณะสำคัญของผู้ปกครองแบบธรรมราชาได้ดังนี้

๒.๙.๑ ผู้ปกครองต้องมีคุณสมบัติด้านการศึกษา ได้แก่ ผู้จะมาทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองนั้นต้องรับได้การศึกษาและฝึกอบรมเกี่ยวกับศาสตร์แห่งความรู้แขนงต่างๆ ทั้งด้านศาสนาหรือคัมภีร์พระเวทและวิชาการเมืองการปกครอง จัดได้ว่า คุณสมบัติที่ดีของผู้ปกครองต้องได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดี และการศึกษานั้นจัดเป็นวิธีการเตรียมความพร้อมด้านวิชาความรู้และการพัฒนาโลกทัศน์ทางการเมืองแก่ผู้ปกครอง

๒.๙.๒ ผู้ปกครองเป็นบุคคลที่เทพเจ้ากำหนดไว้แล้ว ผู้เป็นวรรณะกษัตริย์เท่านั้นจึงจะมีสิทธิปกครอง ประชาชนคนวรรณะอื่นไม่มีสิทธิ์ในการเป็นผู้ปกครอง การมีสถานะความเป็นธรรมราชาเพราะเป็นผู้ทำหน้าที่ตามธรรมะหรือหน้าที่ของวรรณะกษัตริย์ ซึ่งมีหน้าที่หลักคือการปกครองรัฐและเป็นนักรบตามเจตจำนงของพระพรหมหรือเทพเจ้าตามคติของฮินดู

^{๑๓๙} Keith J. Gomes, A Comparative Grammar of Just War : Contrasting Augustinian Christian and Vedic Hindu Worldviews, A thesis of Doctor of Philosophy in Political Science, (The Faculty of Graduate and Postdoctoral Affairs : Carleton University Ottawa, Ontario), 2014), p.1, Abstract.

๒.๙.๓ ระบบธรรมรัฐ ในปรัชญาฮินดูอำนาจของเทพเจ้าเป็นสิ่งสูงสุดที่เป็นกลไกในการปกครอง สำหรับผู้ปกครองมีหน้าที่สนองอำนาจให้เทพเจ้า สังคมการเมืองจะประกอบด้วยสังคมมนุษย์และสังคมเทวโลก สังคมมนุษย์จะอิงความเชื่อในอำนาจทางการเมืองจากเทวโลก

๒.๙.๔ อำนาจทางการเมือง เป็นอำนาจที่เทพเจ้ามอบหมายมาให้ผู้ปกครอง จากเหตุผลนี้ผู้ปกครองจึงมีสถานะเป็นเทวราชา มีหน้าที่สนองอำนาจเทพเจ้าและปฏิบัติตามหลักการปกครองอยู่บนฐานความเชื่ออำนาจเทพเจ้าทุกประการ สังคมการเมืองแบบฮินดูจึงมีลักษณะเป็นรัฐเทวธิปไตย คือ เทพเจ้ามีอำนาจสูงสุดในรัฐ

จากข้อสรุปดังกล่าวมา ผู้ปกครองในปรัชญาฮินดู ได้ชื่อว่า “เป็นธรรมราชา” เพราะมีบทบาทหน้าที่ของตนเองตามธรรมะหรือหน้าที่ของวรรณะกษัตริย์ และได้ชื่อว่า “เป็นเทวราชาหรือเป็นธรรมราชาแบบเทวราชา” เพราะบริหารบ้านเมืองโดยอิงอำนาจเทพเจ้าต่างๆ ซึ่งเทพเจ้านั้นจะปรากฏในธรรมชาติต่างๆ เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ แม่น้ำ แผ่นดิน เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ผู้ปกครองมีหน้าที่บริหารบ้านเมืองและประชาชนดำเนินชีวิตตามหน้าที่แห่งวรรณะของตน ทุกคนล้วนอยู่ภายใต้อำนาจเทพเจ้า และต้องมีความเคารพมีความศรัทธาในเทพเจ้าหลายองค์เป็นอย่างเดียวกัน ความศรัทธาในอำนาจเทพเจ้าจึงเป็นหัวใจสำคัญในระบบการเมือง และเป็นจุดเชื่อมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน หากทุกฝ่ายมีความเชื่อในอำนาจเทพเจ้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็จะไม่เกิดความขัดแย้งกัน ทำให้สังคมการเมืองมีเอกภาพ เพราะทุกฝ่ายมีศรัทธาและยึดมั่นในเทพเจ้าเหมือนกัน

แนวคิดปรัชญาการเมืองฮินดู แม้จะไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพในสังคมการเมืองยุคใหม่ เพราะบริบททางการเมืองในอดีตกับปัจจุบันมีความแตกต่างกัน แต่ก็เป็นจุดกำเนิดความคิดของผู้ปกครองแบบธรรมราชาในระบอบราชาธิปไตย และได้มีอิทธิพลต่อการปกครองในระบอบกษัตริย์ในสังคมโลก ที่เป็นจุดเด่นก็คือ ผู้ปกครองหรือประชาชนต่างฝ่ายต้องมีศรัทธายึดมั่นในเทพเจ้าซึ่งถือว่าเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจหรือเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในรัฐ หากการเมืองในปัจจุบันจะใช้ศรัทธาในอำนาจเทพเจ้าซึ่งยากที่จะอธิบายเชิงประจักษ์ได้ เปลี่ยนมาใช้ศรัทธาในกฎหมายรัฐธรรมนูญหรือกฎกติกาสังคมอันเดียวกัน ก็จะทำให้ระบบการเมืองมีกฎกติกาชัดเจนและไม่เกิดความขัดแย้งทางการเมือง เนื่องจากทุกฝ่ายเคารพในกฎการปกครองอันเดียวกัน

สำหรับแนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชาในพุทธปรัชญาเถรวาท ได้รับอิทธิพลหรือมีวิวัฒนาการมาจากปรัชญาฮินดู และมีทัศนะตรงกันและขัดแย้งกันในประเด็นต่างๆ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนจะได้อธิบายในบทต่อไป